

**325 години
С. ЗАЯ
Община Дряново
1690-2015**

**Автор: Димитър Пенчев Богданов
Редактор: Тодор Стефанов Маринов
Компютърен набор: Даниела Йорданова
с. Зая, 2015 г.**

Вместо предговор

Село мое!

*Посвещава се на 325-годишнината
от основаването на селото*

Село мое! Зая! –Хубавелко!
Със изглед към Стара планина.
От радост сърцето ми е свито
в спомените детски за дома.

Родил съм се във селска къща,
приспиван в люлка от коноп.
Винаги, когато тук се връщам,
спомням си за детския живот.

Тук първи път букварчето съм сричал,
прозорчета съм търсил към света,
по твоите калдъръмени улици съм тичал
от ранно утро чак до вечерта.

Сутрин мама с менците на рамо,
Аз пък с двете стомни за вода,
връщаме се уморени бавно
от далечната край селото чешма.

Тук премина детството безгрижно,
с вятъра на воля тук играх,
като индианец безобидно
тук пораснах, тук и възмъжах.

Село мое! С дъх на зряло жито,
с дъх на здравец и на цъфнали липи,
в моето сърце оставаш скрито,
там ще бъдеш до последните ми дни...

Местоположение и данни за основаване на селото

В предбалкана на 20 км. западно от Велико Търново и на 5 км. Източно от гр. Дряново по поречието на Дряновска река, на шосейния път свързващ Велико Търново с Габрово, разположено върху високите ридове отстоящи северно от реката на 500м е с. Зая. Къщите са застроени върху няколко хълма. Отдалече селото има много живописен изглед, а от него се открива красива панорама към с. Ганчовец и към Стара планина. Надморската височина на Зая е 300 метра. Селото е свързано с Ганчовец чрез удобен асфалтов път, който преминава над реката със здрав железобетонен мост, построен през 1933. До тогава заювчани преминавали по височината „Калето” за да стигнат до с. Ганчовец . Когато реката течала бавно в коритото си тогава се минавало по разкривени стъпала, от които неведнъж невнимателен пътник е падал във водата.

Според преданието с. Зая е заселено към 1690г. Първият заселник е дядо Никола от с. Дряново и се е занимавал с овцевъдство. Отначало той си направил кошара в местността „Каръка”, а после се заселва постоянно където е сегашното село и до днес тази махала носи името Николовска. След него се заселва друг човек на име Боню, който създава Бонювската махала, а по-късно се образува трета махала наречена Долна, понеже се намира на пониско спрямо останалите две по посока на реката. Днес трите махали са свързани и образуват село Зая. Селището получава името Зая от това, че когато близките на дядо Никола от Дряново го запитали къде живее, той отговорил:”Ей там на ония ридове, където се припичам като заек.”От това

произлязло името на селището – Заяка, а после дошло до съкратения вариант и се получило името Зая. Друго обяснение за произхода на името няма.

СЕЛО ЗАЯ КАТО СЕЛИЩЕ

Преди Освобождението с.Зая е било колиби и се е числяло към кметското наместничество в с. Катранджии. Въпреки че е на един километър от с. Ганчовец, а на три километра от с. Катранджии в административно отношение селото се е числяло към с. Катранджии, защото Дряновската река е била постоянна пречка при свързване на селата Ганчовец и Зая. Тази пречка е премахната едва през 1933г., когато е построен железобетонен мост. И след Освобождението Зая продължавало да се числи към община Катранджии. През 1888г. Зая заедно с колиби Саласука образуват самостоятелна община, която просъществувала само една година. Кмет на общината е бил Петко Ганев от с. Зая. На следващата година двете села са върнати в състава на община Катранджии. От 1898г. Зая и Саласука се присъединяват към община Ганчовец, където са и до днес. Статута от колиби на село се променя през 1893г. В Ганчовската община кметове от с. Зая са били:

Кольо Станев 1.03.1901 – 13.10.1901г.

Ганьо Стоянов 18.04.1911 – 18.12.1918г.

Ганьо Стоянов 16.02.1920 – 1.04.1921г.

Боньо Колев Цопаров 25.05.1922 – 28.06.1923г.

Кольо Стоянов 13.03.1926 - 24.05.1926г.

Петър Стоянов 24.02.1930 – 8.03.1932г.

Пенчо Минчев Коев 25.03.1933 - 16.03.1934г.

Всички посочени лица са били избирани за кметове от общинските съветници т.е. от представителите на населението.

По време на Освобождението в Зая е имало 40 къщи с около 300 души население. През

къщи и около 350

През 1943г. селото е

Землището на с. Зая и

обхваща около

земя, от които

ниви, 114 дка лозя, 80

120 дка овощни

дка гори, 185 дка

Землището е било

разпределено между

1944г. е с 64

жители.

планирано.

с. Саласука

3600дка

2300дка са

дка ливади,

градини, 737

пасища.

64

стопанства, от притежавали земи, 16 от 50 21 от 30 до50 семейства

поминък е земеделieto. стопанство се изкарва

които 5 са над 100 дка до 100 дка, дка и 22 под 30 дка.

Основен бил Всяко е старало да

необходимите за собствети нужди храни и фураж, но понякога те са били недостатъчни и семействата са били принудени да купуват. Освен със земеделие, населението се е занимавало и с лозарство и скотовъдство.

През 1944г. в с. Зая е имало 216 говеда, 18 коня и 257 овце 15 кози, 60 свине, 1 магаре и около 200 домашни птици. В момента в селото никой не се занимава със земеделие и лозарство. Скотовъдството е западнало до минимум. В селото има около 10 овце, 15 кози и минимално количество домашни птици. Заювчани развивали занаяти, чрез които допълвали необходимите им за семействата приходи. Такива занаяти са : тепавичарство и каменоделство. Заювчани са държали 4 тепавици и една караджейка в Ганчовското землище и 4 тепавици в землището на с. Саласука. Тепавици са имали и в други селища на страната. Тепавичарството е било страничен поминък на 13 домакинства.

Голям брой заювчани се занимават с каменоделство и строителство. От това малко село са излезли прочути предприемачи. Дълги години в град Русе работят с „тайфите“ си на обществени и частни строежи Иван Илиев и Петър Денчев от Зая, като построяват над 200 жилищни сгради в града на река Дунав.

В Силистра не познават други строители освен Ганьо Митев от Геня. Негово дело са всички главни постройки в града и множество частни къщи.

Много възрожденски строежи в дряновския край са дело на дялгерите от село Зая.

Борис Ботев от Зая – един от прочутите каменоделци и строители е построил много чешми във врачанския край. Друг предприемач е бил Петър Пенчев. Той е строил много обществени сгради и е бил търсен за съвет

от много строителни инженери. Неговите внук и правнук Кольо Димитров Пенчев и инж. Димитър Колев Димитров също са добри строители.

След Първата световна война известен брой заювчани са станали собственици на маслобойни. Най- много се издигнал Пейо Иванов . Този предприемчив човек е имал най-големите маслобойни и фабрики за рафинерия в Бургас. В с. Зая не е имало условия за развитие на търговия и занаяти. До 1944г. в селото е имало една кръчма, една бакалница с кафене, кредитна кооперация и един занаятчия бъчвар – Пенчо Богданов.

В момента в селото няма магазин за хранителни стоки. Земята след ликвидацията на кооперативното стопанство през 2005 г. пустееше и не се обработваше. Едва през 2011 г. бе взета под аренда от фирма Чех с. Соколово. Фирмата изкорени изсъхналите овощни градини от сливи и вишни и те се превърнаха в масиви за земеделски култури. Отбелязването на празниците в читалището се възобнови. В селото се построиха 3 нови къщи и 6 вили. Сега в селото имат къщи англичани, французи, белгийци, руснаци и много състоятелни граждани от Велико Търново, Дряново, Горна Оряховица и Русе.

ГОВОР И ЧУЖДИ ДУМИ

Говоримия език на заювчани е чисто български. Въпреки това в разговорния език се срещат турски, гръцки, френски и латински думи.

Турски думи: аферим-браво, алал-от сърце, агале-полека, асъл-точно така, артък-излишен, аджеба-като че ли, аджамия-неопитен, адаш-съименник, акъл-ум, армея-зелева чорба, артисвам-оставам, асма-лозница, астар-подплата, ахмак-глупак, бошлаф-празни приказки, билюк-стадо, берекет-плодородие, баджа-комин, бадева-безплатно, баир-рид, бактисвам-дотяга ми, бакшиш-дар, батак-мочур, бахча-градина, бол-много, болук-изобилие, буламач-лошо сготвена храна, брантия-оставница, бургия-свредло, гайле-грижа, дерт-грижа, душманин-враг, демек-значи, джендем-пъкъл, дамаришка, дамга-белег, джинс-род, даначе-юначе, дембел-мързеливко, дерадол, джам-стъкло, джамал-тухлена печка, дилаф-щипци, дувар-зид, дюлгерин-зидар, дюшама-под, еш-другар, зевзек-подигравач, зян-загуба, икиндия-превала, ихтибар-уважение, йок-не, кабърдисва-набъбва, калабълък-навалица, канара-скала, кандисвам-съгласявам се, кюше-тъгл, колай-леснина, кър-поле, кяр-печалба, кошия-надбягване, кадърен-способен, коджа-голям, лабут-бой, лакардия-приказка, максус-нарочно, машалла-браво, мегдан-площад, мераз-наследство по женска линия, маскара-безобразник, майтап-шега, мера-пасище, мише-дъб, мийле-домат, мющерия-купувач, одая-стая, окумуш-учен, ортак-съдружник, пай-част,

пенжер- прозорец, перде-завеса, пишман-разколебан, пишкин-пъргав, резил-опетнен, разгеле- тъкмо, рахат-спокоен, сайде-само, сайбия-стопанин, санким-понеже, сахан-блюдо, сачак-стриха, сачисвам-смайвам, сайвант-навес, сеир-весело зрелище, селям-поздрав, сербз-смел, серт-лют, сефте-първом, соба-стая, сой-порода, суджук-наденица, сундурма-пруст, табет-нрав, таман-точно, уйдисвам-съгласявам, усталък-майсторлък, уйдурма-нагласа, хабер-известие, хайлазин-мързеливец, хаймана-уличник, хаир-полза, хайта-скитник, харизвам-подарявам, хич-никак, хесап-сметка, чалъм-леснина, чеиз-дарове, чекия-ножка, чунким-сякаш, чурук-гнил, чапрашикопак, шише-стъкло, юлар-повод, юрдечка-патица, юрт-дворно място, ябанджия-чужденец, язък-жалко, ятак-укривател.

Гръцки думи: даскал-учител, камбур-гърбав, килер-дрешник, мязам-приличам, нефелит-не струва, прокопсам-преуспявам, самун-хляб, сапикясвам-забелязвам, синор-граница, филиз-израстък, филия-резен хляб, фитария-леха

Френски думи: мерси-благодаря

Латински думи: фърколица-вилаца, порта-врата, протка-вратичка, фъртуна-виелица.

ПОМИНЪК

След Освобождението селяните насочват усилията си към увеличаване на земеделското производство чрез увеличаване на обработваемата площ. Те започнали да изкореняват собствените си гори и да ги разорават на ниви. Основни земеделски култури били: жито, ечемик, царевица и овес. В началото на ХХв. обработването на земята и прибирането на реколтата се извършвало примитивно изораването на земята ставало с помощта на дървено рало, а по-късно с малки плугчета, които се влачели в ярем от крави или волове. Засяването на семето ставало ръчно. Почвата се наторявала с оборски тор.

Жътвата се извършвала ръчно със сърпове и паламарки, а сноповете се събирали на кръстци.

Вършитбата е една от най-тежките земеделски работи. Тя започва от тъмни зори и продължава до късна вечер. Вършее се на земята на „хармана“. Мястото предварително е подготвено с изравняване на терена и замазано с дребна слама /мекина/. Рано сутринта се помита харманът и започва

зареждането /насаждането/ на докараните и складирани под навеса снопи. Зареждането на хармана започва от срещуположната страна на струпаните снопи. За вършитбата на житото снопите се зареждат с класа нагоре, а на ечемика и овеса с класа надолу към земята, защото тяхното зърно лесно се рони. Вършитбата се извършва с волове, впрегнати в диканя, на която има забити кремъчни

камъчета. Вършеенето с волове е трудна и бавна работа. След като се посмачка горния пласт на сноповете, добитъкът се изкарва от хармана и стопаните с дървени вили разместват сламата като изваждат долния пласт отгоре. Това се нарича „месене“ и започва от оня край, от който е завършено нареждането на снопите, иначе долният край не може да се измъкне. В зависимост от дебелината на настилката месене се прави 3-4 пъти. След като зърното се е изронило, добитъкът се кара по-продължително време за да се смели сламата. Щом горният пласт започне да се купчи или пък по гърбовете на животните нападат сламки, добитъкът се изкарва. Събирането на сламата става като я избиват с вили в оная посока, от която са изкарвали воловете. След отнемането на сламата, харманът се пресява няколко пъти докато остане само мекина и зърно. Мекината и зърното се лопатисват с дървени лопати като се стърже по земята и се обръща долния край да излезе отгоре. Накрая с големи дървени гребла се събира овършаното зърно на куп сред хармана за да се отвее.

Отвяването е най-трудния процес от вършитбата, защото се е разчитало на вятъра. Един от харманджиите загребва с дървена лопата от овършания куп, подхвърля нагоре загребаното и струята на вятъра отвява в страни мекината, а зърното пада на земята. То е примесено с неотъпкан осил, семена от бурени: бабинка, къклица, зърно от див фий и др. След отвяването започва отсяването с голямо циганско решето, /дармон от ошавена овча кожа, пробита ситно със зъмба/. Най-страшно става когато завали дъжд преди да е изкаран хармана. Тогава зърното трябваше да се измъкна навън, да се суши и след това да се вее. Тъмни зори до късна вечер без почивка в продължение на 10 дни извършва вършитбата.

През 1900г. някои по-заможни селяни си купиха веялки Дебелец, а други от с. Драганово. След учредяването на вършитбата се извършва с вършачки, а по-късно с комбайни.

Тепавичарство

Тепавичарството е давало странични доходи на 16 домакинства от селото. В ония времена хората са тъкали шаяци за да си ушийт дрехи- потури и салтамарки. Шаяците се тепат и боядисват. Тепавицата е водно колело наречено „долап“, което се завърта от падаща вода. На долапа има дървени перки, които бутат напред копани /назъбени дървени трупи/, които след освобождаване на перката нанасят с цялата си тежест удар върху шаяците, залети предварително с топла вода. След като се степят шаяците се простират на поляната да изсъхнат. След това тепавичарите ги разкарват по селата от където са ги събрали.

Прочути тепавичари: Генчо Върбанов, Нено Орлов, Иван Церовски, Кольо Генов, Ботьо Богданов, Пенчо Богданов, Пенчо Минчев – от Саласука, Върбан Менев, Пеньо Косев, Стефан Калчев, Вельо Пенчев, Пеньо Марков Ганев, Косю Марков Ганев.

Каменоделство

В землището на с. Зая е имало кариери за направата на павеа. В местността „Кочил“ е имало каменна кариера за производство на каменни блокове за обществени сгради. Там са работили много каменоделци от

Така от
се
от с.
ТКЗС

селото: Стефан Димитров, Пенчо Велев, Марко Колев, Христо Стайков, Деню Тодоров, Деню Симеонов, Ганю Стайков.

СТАРИНИ – ИСТОРИЧЕСКО МИНАЛО НА СЕЛО ЗАЯ

В землището на с. Зая се намират две много важни старини. Това са „Калето” и „Гера”.

Калето отстои на 300м югозападно от с. Зая. То е построено върху носа, образуван от най-северното разклонение на височината „Каръка”, притиснато между Дряновската река и притока и отляво – Каръшки дол. Над реката този нос се спуска в отвесна 40 – 50 метра висока стена, която образува североизточната естествена ограда на крепостта. На север този нос се спуска към „Каръшки” дол по-полегато, но все пак достатъчно стръмно за да образува и от тази страна почти естествена непристъпна ограда. Защитния зид е от запад. Тук носът се свързва с масива „Каръка”. Той следва особеностите на терена. От юг се свързва със скалите над реката. Защитният зид е от ломен камък на бял хоросан, ронлив, с примеси от едър речен пясък и дребен чакъл. Стената е широка 2 метра и дълга 200 метра. В средата прави чупка, от която започва вътрешен зид, също от необработени камъни на бял хоросан. Дължината му е 21 метра, а дебелината 0,60м. Податки за вход към крепостта има в западната страна. Тук камъните са разсипани в кръг и вероятно са от кула. През 1910г. върху терена са правени археологически сондажи. Съоръжението е изпълнявало охранителни функции по долината на Дряновската река. По всяка вероятност тази крепост е била изградена по времето на Второто българско царство. Трябва да се предполага, че в тази крепост е живял някои от тогавашните местни български боляри, които са имали за задача да пазят долината на Дряновска река от набезите на неприятеля като да държат в крепостта необходимите за бой и защита бойци. Населението е обработвало не само нивите на своите боляри, но е осигурявало войници за болярската дружина. В подкрепа на твърдението, че „Калето” е крепост от времето на Второто българско царство говори и преданието за съществуването на манастир, който се е намирал на около 100м. източно от крепостта, през реката в местността „Тепавичарски лъки.” Вероятно това е бил манастира изграден от болярина владел крепостта. Тогава всеки болярин е изграждал църква или манастир, а по-състоятелните са изграждали по няколко църкви и манастири в земите, които са им били подвластни. В тази връзка трябва да се търси обяснение на преданието за съществуването на църквата „Св. Безребърници”, която е била построена на място, което днес носи името „Кръста” и се намира в източния край на с. Зая.

За превземането на „Калето” съществува предание според което турците превзели крепостта чрез измама. Турците обсадили крепостта, и водили дълги, но неуспешни сражения. Боляринът, който се укрепил в крепостта, се бил запасил с храна за дълго време. Дългата обсада разколебала турците и тогава те успели да хванат една бабичка, изостанала в околните гори при бягството на местното население. След дълги изтезания бабичката посъветвала турците да държат няколко дни жаден един катър и да го пуснат край крепостта откъм „Каръка”. Жадното животно ще подуши къде са водопроводните тръби и по тях- главата на извора. Турците изпълнили съвета на бабичката, открили извора, прекъснали водопровода та по този начин останалите без вода защитниците в крепостта се принудили да се предадат и да отворят вратите на крепостта. Защитниците били избити. Не била пощадена и бабичката. Крепостта била опожарена, разрушена и ограбена.

Друга важна старина във Заювското землище е селището, което се намира в местността „Гера”. Тази местност се намира на 600 метра северозападно от с. Зая. Тя е равнинна със слаб наклон на юг. В тази местност заювчани са изкопавали от нивите си големи глинени съдове и големи глинени водопроводни тръби и стари римски монети наричани костадинки. Това показва, че на това място някога е съществувало римско селище. Съществува могила отстояща на 100м. западно от тази местност. Това показва, че преди да се изгради римското селище, на това място е съществувало тракийско селище. След завладяването на Балканския полуостров от римляните и след установяване на здрава римска власт, край това селище е прокаран римски път, който е идвал от големия римски град Nicopolis ad Istrum до с. Никюп. Този път е минавал през В. Търново и все покрай Дряновската река, гара Соколово, местността „Видраля” и е минавал през днешната местност „Гера”. Продължава през местността „Бързев рът”, през Дряново, през землищата на селата Геша, Караиванца и Скалско, наново по долината на р. Янтра, пресича билото на Стара планина и по този начин е свързвал Никополис ад Иструм с Август Траяна, днешния град Стара Загора. В местността „Гера” на дотогавашното тракийско селище римляните са изградили важна пътна станция, която е подслонявала силна стража за охрана, а също и за почивка на римските легиони, когато са минавали по този път. По-късно край тази станция е изникнало малко римско търговско селище. Днес в местността „Гера” са хванати водите на много студен извор. Вероятно този извор е водоснабдявал римското селище. Разкопки в тази местност не са правени. Допускаме че по-късно на това място е възникнало славяно-българско селище. Това българско селище е съществувало по време на Второто българско царство. Крепостите изградени в местността „Калето”,

манастира в „Тепавичарски лъки“ и църквата „Св. Безсребърници“ на „Кръста“ до с. Зая са във връзка с българското селище. Това селище вероятно е съществувало дълго време, може би сто- двеста години до завладяването на България от турците. Последните са били много внимателни към поробеното население. Те се стремели да го държат в подчинение като са запазвали значителна част от правата, които то е имало преди идването им. Много местни боляри са запазвали своите права над подвластните им земи. Едва след като турците здраво се установяват на Балканския полуостров, тогава те пристъпват към окончателно подчинение и завладяване на техните земи. Види се в случая местният болярин на когото е била крепостта „Калето“ и в чиято власт е било българското население в м. „Гера“ ще е поискал да запази своите болярски права. Естествено и българското население е било в негова подкрепа. При отнемане на болярските права и правата на местното население ще да е избухнало въстание, ще се е повдигнал бунт, които е бил потушен жестоко от турците. Селището е разрушено и опожарено, а населението избито. Малка част се е спасило чрез бягство и се е укрило в непристъпните гори. Кога точно е станало това трудно може да се каже. Унищожени напълно са крепостта, селището, манастира и църквата.

УЧИЛИЩЕ

В с. Зая имаше първоначално училище, което носи името на първия възрожденец – Отец Паисий. То е открито през 1887г. До тогава в Зая училище не е имало. Децата са ходили на училище в с. Длъгна, община Катранджии, което отстояло на 3 км.

Будното население на с. Зая решава да построи училище. Строежът на старото училище започва през 1882г. и завършва през 1888г. Освен децата от селото тук идват да учат и деца от съседните села: Ганчовец, Руня, Длъгна и Катранджии. За кратък период от време училището прераства в основно. Това наложило да се замисли строеж на ново училище, но община Ганчовец нямала средства да финансира строежа. Тогава делегация от селото отива в София в Министерството на Просвещението за да иска пари за строеж на ново училище. Министърът отказва като им казва, че средства за училище няма, но може да отпусне само 15000 лв. за строеж на читалище. Хората от с. Зая се изхитрили и започнали строителство като долния етаж за салон, а втория за училище. Новата сграда на училището е открита през 1927г. Сградата е построена със средства събрани от населението на селата Зая и Саласука. Събраните 169000 лв са изразходвани за закупувани на тухли, цигли и дървен строителен материал, а всички други строителни материали

и труд са дадени безвъзмездно от населението. През учебната 1928/1929г. тук бе преместена Ганчовската смесена прогимназия поради липса на хигиенни помещения. През 1929г. при училището се открива безплатна ученическа трапезария, в която учениците получават безплатно храна. Така продължава до закриване на училището.

По време на строежа на магистралата Велико Търново – Габрово, неизвестно по кое нареждане, в читалищния салон и в двете училища са настанени строителни войски. От безжалостната експлоатация сградите стават негодни. След като войските напускат сградата не се намира кой да възстанови щетите. Старото училище се събаря и идва ред на новото. През 1988г. училищните стаи са превърнати в пенсионерски клуб и изцяло принадлежат на читалището.

От откриването на училището до 1957г. учители са били:

1. Марко Белчев от Балван махала /Ветренци/ , Великотърновско. Той е първият учител в с. Зая учителствал 1887/1889г.
2. Кольо Илиев от с. Страхилово, Свищовско 1888/89г.
3. Георги Драганов от гр. Дряново 1889/90г. Петко Българанов от с. Дебелец, Великотърновско 1890/92г. Цветан Каменов от с. Миндя, Великотърновско 1891/92г.
4. Денчо Йоков от с. Длъгна, Дряновско 1892/93г. Ангел .....от с. Чолакова махла, Великотърновско 1893/1896г.
5. Георги Драганов от гр. Дряново 1896/1899 г.
6. Рашко Филев от с. Керека, Дряновско 1899/1900г.
7. Георги Ангелов ....., уч. 1900/1901г.
8. Белчо Казасов от гр. Трявна, 1901/1902г.
9. Съби Върбанов от гр. Дряново 1902/03г. до 1909г., всичко 8 г.
10. Кинка Дончева Янакиева от В. Търново от 1.03. до 30.04.1910г.
11. Връща се Съби Върбанов от гр. Дряново 1910/15г. Поради обявяване на Европейската война той бива мобилизиран и вместо него учителстват:
12. Неда Генева от 25.01 до 1.05.1916г. През есента на 1915г. до 25.01.1916г. учебни занятия не е имало.
13. Райна Борисова от гр. Русе 1916/17г
14. Венета Иванова от В. Търново 1917/18г. и в началото на учебната 1918/19г. до 30.10.1918г. когато се връща след свършването на войната Съби Върбанов. Той учителства от 30.10.1918/19г., а след това 1919/20г. Съби Върбанов учителства в с. Зая 15г.

От учебната 1920/21г. до 1955г. в продължение на 36г. учител в с. Зая е

15. Иван Колев Петков. Той е роден на 29.08.1896г. в с. Саласука.

Завършва мъжката гимназия във Велико Търново. От 1.03.1916г. до 14.10.1918г. служи като капитански подофицер в 20 пехотен Добружански полк. От 4.11.1919г. до 31.08.1920г.

работи като писар и архивар във Великотърновското околийско управление. На 29.03.1922г., след положени изпити, придобива свидетелство за учителска правоспособност. На 31.08.1956г. се пенсионира като учител и директор на Народно начално училище в с. Зая. Иван Колев Петков е учител не само на децата, но с право той е такъв и на младежите след като завършат образованието си. Под негово ръководство младежите участват дейно в живота на читалището. За това той е бил обграждан с внимание и обич от своите съселани.

16. Стефан Петров Стефанов от с. Зая 1956/57г. Той е последният учител, който работи в училището в с. Зая. Поради липса на ученици училището е закрито.

*УЧЕНИЦИ ЗАВЪРШИЛИ УЧИЛИЩЕТО В СЕЛО ЗАЯ
и продължили образованието си в по-горна степен*

ВИСШЕ ИНЖЕНЕРСТВО

Ботьо Менев Михайлов - ВМЕИ „Ленин” – София
Ботьо Пеев Иванов - Висше техническо училище в Мюнхен, Германия
Васил Минчев Бояджиев - ВМЕИ „Ленин” – София
Димитър Стефанов Димитров – ВМЕИ”Ленин” – София
Иван Колев Кукев – архитектура, София

Иван Пеев Иванов – индустриална химия, Германия
Марийка Петкова Колева – архитектура, Чехия
Минчо Генов Минчев – ВМЕИ”Ленин” – София
Росица Ненова Ненова - индустриална химия, Бургас
Стефана Пенчева Колева - строително инженерство, София
Стойчо Стефанов Станев – ВМЕИ”Ленин” – София
Стефан Цветанов Станев - машинно инженерство, Варна
Мярко Косев Бояджиев – машинно инженерство, Варна

ВИСШЕ ИКОНОМИКА

Борис Илиев Ботев - Стопанска академия - Свищов
Йордан Стефанов Колев – ВИНС – Варна
Николай Иванов Колев – Стопанска академия – Свищов
Петър Митев Петров - -ВИНС – Варна
Роза Генева Церовска - Стопанска академия – Свищов
Минчо Пенчев Минчев – ВИНС – Варна
Нина Ненова Ненова - ВИНС – Варна
Софка Стефанова Кънева

ДРУГИ СПЕЦАЛНОСТИ

Павлина Филева Генева - история ВТУ „Кирил и Методий” В. Търново
Еленка Минчева Бяджиева - немска филология СУ”Климент Охридски” - София
Минчо Атанасов Минев - испанска филология СУ”Климент Охридски” - София
Кънчо Менев Пенчев - право СУ „Климент Охридски” - София
Михаил Менев Михайлов - право СУ „Климент Охридски” - София
Недко Пеев Иванов – английска филология СУ „Климент Охридски” - София
Радка Ботева Колева - агрономство - София
Кольо Минев Стойнов - агрономство - Пловдив
Тошо Бобев Тошев - художествена академия - София

МЕДИЦИНА

Димитър Пеев Иванов – медицина, София
Бончо Ботев Бонев – ветеринарен лекар, София
Лиляна Димитрова Стоянова – медицински фелдшер – В. Търново
Величко Желязков Георгиев – мед. Фелдшер – В. Търново

Донка Пенчева Ненова – акушерка, Варна
Ана Иванова Генчева – медицинска сестра – Велико Търново

УЧИТЕЛИ

Бонка Минчева Ботева – детска учителка, средно педагогическо, В. Търново

Бончо Колев Орлов – средно педагогическо, В. Търново
Димитър Пенчев Богданов – полувисше учител специалист – София
Донка Пенева Пенева – средно специално, детска учителка – В. Търново
Еленка Върбанова Менева – учител – специалист, София
Иван Колев Петков – средно педагогическо, В. Търново
Кольо Димитров Пенчев – учител – специалист, София
Марийка Димитрова Менева – нач. учителка, средно-специално, В.

Търново

Митко Иванов Колев – прогимназиален учител – полувисше, Плевен
Мярко Върбанов Пенчев – прогимназиален учител-полувисше, Плевен
Марийка Ботева Кукева – начална учителка, средно специално, В. Търново
Мария Димитрова Менева – начална учителка, В. Търново
Петранка Иванова Ботева – детска учителка, средно специално, В. Търново
Стефана Косева Пенева – детска учителка, средно специално, В. Търново
Стефана Менева Велева – полувисше, прогимназиален учител, Шумен
Стефка Стефанова Ганева – детска учителка, средно специално, В.

Търново

Стефан Петров Стефанов – начален учител, средно специално, В. Търново
Тота Ботева Колева – начална учителка, средно специално, В. Търново
Рашко Ненов Рашков – полувисше учител-специалист, София
Стояна Менева Велева – полувисше, прогимназиална учителка

ВОЕННИ

Борис Ботев Ботев – полковник МВР – В. Търново
Вельо Генев Велев – строеви офицер
Гюро Стефанов Гюров – летец – полковник от с. Геня
Деньо Ботев – капитан МВР от с. Геня
Кольо Стефанов Колев – полковник МВР – В. Търново
Никола Стефанов Димитров – полковник ВВС Балчик
Стефан Генев Церовски – лейтенант строеви офицер Елхово
Иван Славчев Иванов – старшина Г. Оряховица
Пепа Славчева Иванова – сержант – Пловдив

Кънчо Петров Пенчев – поручик – София
Илия Ботев Бонев – старшина – КЕЧ В. Търново
Илия Ботев Ботев – гражданска отбрана В. Търново

СРЕДНО ТЕХНИЧЕСКО

Цоньо Михайлов Цонев – Габрово техническо училище
Нено Колев Ненов – Габрово техническо училище
Ботьо Борисов Цонев – В. Търново Строителен техникум
Минчо Атанасов Минев – Трявна Техникум по дървообработване
Ботьо Косев Бонев – Габрово техническо училище
Иван Косев Бонев – Габрово техническо училище
Геньо Колев пенев – Трявна Техникум по дървообработване
Митко Йорданов Пенев – Трявна Техникум по дървообработване
Минчо Колев Пенев – Габрово техническо училище
Стефан Христов Стайков – В. Търново Строителен техникум
Борис Василев – В. Търново Строителен техникум
Иван Стефанов Колев – от с. Саласука В. Търново Строителен техникум
Кольо Марков Колев – Русе техническо училище
Петранка Ганчева Пенева – Трявна Техникум по дървообработване
Наса Колева Стефанова – Велико Търново, Строителен техникум
Румяна Маринова Игнатова – Трявна, техникум по дървообработване
Стефан Калчев Стефанов – Габрово, Техническо училище
Стефан Колев Стефанов – Велико Търново, Строителен техникум, Велико

Търново

СРЕДНО ИКОНОМИЧЕСКО

Генчо Колев Стоянов – В. Търново Икономически техникум
Иванка Георгиева Друмева – В. Търново Икономически техникум
Райна Стефанова Цочева – В. Търново Икономически техникум от с. Геня
Пена Стефанова Кънева – В. Търново Икономически техникум от с. Геня
Стефка Митева Митева – В. Търново Икономически техникум от с. Саласука
Богдана Маринова Игнатова – Дряново, Икономически техникум

СРЕДНО ГИМНАЗИАЛНО

Веска Ганева Христова - Дряново от Саласука
 Гинка Сефанова Генева – Дряново
 Геньо Филев Генов – Дряново
 Гиенка Георгиева Друмева – Дряново
 Донка Ганева Пенева – Дряново
 Илия Колев Ненов – Габрово

Иван
 Михайлов
 Минчев –
 Дряново
 Иван
 Димитров
 Пенчев –
 Дряново
 Иванка
 Генева
 Церовска -
 В. Търново
 Павлина
 Иванова

Кужева – Севлиево средно-специално
 Радка Ненова Генева – Дряново
 Йонка Ботева Михайлова – Дряново
 Кольо Петров Пенчев – Г. Оряховица
 Тотка Михайлова Минчева- Дряново
 Мара Косева Михайлова – Трявна
 Марийка Минчева Колева – Дряново
 Марийка Ненова Ненова – В. Търново
 Минка Минчева Бояджиева – Дряново
 Мянко Колев Бонев – В. Търново
 Недка Ненова Генева – Дряново
 Недка Косева Маркова – Дряново
 Ненчо Ненов Ненов – Дряново
 Петър Иванов Генчев – Дряново
 Рашко Иванов Рашков – В. Търново
 Стефан Минев Бояджиев – Дряново
 Стефка Бобева Тошева – В. Търново
 Тота Пенчева Богданова - Дряново
 Цанка Пенчева Минчева – Дряново

Цанка Колева Генева – Дряново
 Кольо Минчев Колев - Дряново

СТОПАНСКО УЧИЛИЩЕ

Ганка Маркова Колева –		Габрово
Йонка Пенчева Станчева –	3	Габрово
Неда Ботева Бонева -		Дряново
Николина Петрова		Стефанова –
Габрово		
Петрана Стефанова Ганева –		Габрово
Руса Генчева Върбанова –		Дряново
Анна Маркова Колева – В.		Търново
Деша Колева Генева –		Дряново

ЧИТАЛИЩЕ

Читалище “Наука” в с. Зая е основано по почина на учителя Иван Колев Петков на 22.06.1922г. Уставът му е утвърден със заповед №3621 от 31.08.1922г. Първото настоятелство е било в следния състав:

Председател Иван Колев Петков
 Секретар Минчо Колев Пенчев
 Касиер Ботьо Бонев
 Библиотекар Пенчо Минчев Коев
 Помощник библиотекар Атанас Ботев

При основаването читалището е имало 38члена. От 1922г. до днес то развива своята просветна дейност като напълно е оправдало предназначението си. През зимата на всяка година от месец октомври до месец март е отворена читалнята. Това продължаваше някъде до 1965г докато имаше младежи в селото. Приходите на читалището са от членски внос, вечеринки, представления и волни пожертвования. В библиотеката на читалището е имало над 1000 тома книги. Недвижимите имоти се състоят от театрален салон, пенсионерски клуб, библиотека, складови помещения и кухненски бокс. Читалището притежава 2,5 декара земя в местността “Бостаните” и 15 декара в местността “Чуката”.

Заевското читалище “Наука” развива основни просветни дейности. Ежегодно по коледните празници любителските театрални групи изнасят различни по жанр представления: драми, комедии и трагедии.

“Иванко” от Васил Друмев

“Майстори” от Рачо Стоянов

“Вражалец” от Ст. Л. Костов

“Чифликът край границата” от Йордан Йовков

“Женско царство” от Ст. Л. Костов

“Боряна” от Йордан Йовков

“Татул” от Георги Караславов

“Черна орисия” и др. Самодейци, участвали в постановките от най-старото поколение са: Генчо Колев Стоянов, Минчо Ботев Атанасов, Атанас Ботев Атанасов, Пенчо Ботев Богданов, Стефан Христов Стайков, Никола Стефанов Димитров, Ботю Михайлов Цонев, Петко Денев Симеонов, Йона Ботева Михайлов, Тотка Пенчева Богданова, Радка Ботева Бонева, Стоянка Менева Велева. От по-младото поколение: Бонка Минчева Витанска, Мара Генева Минчева, Тотка Ненова Ненова, Павлинка Иванова Ботева, Лиляна Димитрова Стоянова, Желязко Величков.

В село Зая са се играли традиционни танци – „Кокеткината”, „Хорцей” и „Костамбер”, които в други селища на района не се играят. През лятото на 1959 година в читалището концерт са изнесли народната певица Мита Стойчева и Борис Машалов. Много често е гостувал търновският театър.

Във връзка с различни народни празници се изнасят литературно-музикални вечеринки. Читалище “Наука” бе любимо място за срещи и културното издигане на любознателните заювчани. След миграционните процеси в селото останаха само пенсионери и читалищната дейност замря.

През 1989г. читалището бе обновено. В читалищния салон бе поставена ламперия и ново дюшама. Сцената бе напълно обновена. В библиотеката и пенсионерския клуб също беше поставена ламперия и резбовани тавани. Заслуга за това имат Рашко Иванов Рашков и инж. Ботю Менев Михайлов, които осигуриха дарения на стойност 65000 лв. Работоспособното население на с. Зая даде над 20 доброволни трудов дни за ремонт на читалищната сграда. С акт № 432 от 23.01.2003г. правно основание чл.2 т.9 от закона за общинската собственост и заповед № 19 от 30. 01. 2003г. на областния управител гр. Габрово читалището е собственост на община Дряново. В момента читалището е взето под наем от община Дряново. Читалищното ръководство през 2014 година е в състав:

Председател: Кольо Минев Стойнов

Секретар: Бояна Бонева

Членове: Емилия Стоянова, Желязко Георгиев, Красимир Петров, Мария Пенева

Контролна комисия: Стефан Петров, Митко Пенев

Последното читалищно ръководство прие присърце работата в читалището и го преобрази. Бяха обхванати за членове почти всички жители на селото. Събрана бе литература за читалищна библиотека и тя започна да функционира. Подредена бе етнографска музейна сбирка. Ежегодно се организират тържествени чествания: 1.Тържествено посрещане на Нова година,

2.Празник на читалището 6 януари – Богоявление,

3.Трифон Зарезан – ден на лозаря с конкурс за най-добро вино,

4.3-ти март - Освобождението на България от турско робство,

5.8-ми март – ден на жената,

6.Лазаровден,

7.Гергьовден – празник на животновъда,

8.Празник на строителя,

9.Вечер на селскостопанския труженик с конкурс за най-добър стопанин, цветар и готвач,

10.Вечер под надслов „Баба и внуце” - бабите разказват на своите внуци, а внуците показват своите успехи в учебната, спортната и художествена дейност

Всички празници се осъществяват с богата литературно-музикална програма от самодейците членове на читалището: Татяна и Людмила Асенови, Бонка Витанска, Мария Стойнова, Бояна Бонева, Тодор и Катя Маринови. За бележити годишнини често биват поканени лектори от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”. На читалищните тържества гостуват и състави от други читалища: Дряново, Габрово и Търново. Правят се интересни презентации и табла със снимки за проведените събития там.

Ежегодно през пролетта читалищните членове правят почистване на района и сградата на читалището. Бе направен и частичен ремонт в сградата.

Материалите за дейността на читалището в периода 2009-2012 г предостави Бонка Минчева Витанска.

УЧАСТНИЦИ ВОЙНИТЕ

ВЪВ

Опълченец в Освободителната война е Никола Косев Стоянов от с.Зая. Той е роден през 1854г. На 6.08.1877г. постъпва в четвърта рота на седма опълченска дружина. След Освобождението живее в с.Зая. Работи като тепавичар и бояджия на платове и прежди. Умира на 1.06.1935г.

В двора на читалището е поставена паметна плоча на загиналите във войните за национално обединение 1912-1918г.

Старши подофицери:

Пенчо Петров Пенчев – с. Зая
Генчо Колев Халачев – с. Зая
Стойно Бонев - с. Зая
Иван Ботев с. Зая

Редници:

Йордан Коев - с.Зая
Ганчо Бонев Ганев – с.Зая
Симеон Петков -с. Зая
Ботьо Иванов Ганев – с.Зая
Бончо Пенчев Алтънов -с.Зая
Иван Генчев Порязов –с.Зая
Пеньо Минчев – с. Саласука
Нено Минчев – с. Саласука
Стефан Минчев – с. Саласука
Миньо Стойнов- с- Саласука

ЗАЮВЧАНИ ХОДИЛИ НА ПЕЧАЛБА В ЧУЖБИНА

Ботьо Атанасов 1904- 1905г. - Румъния
Ботьо Пенчев Богданов 1904 – 1910г. – Унгария
Владко Косев Бояджиев 1904- 1910г. – Австрия
Ганьо Марков Ганев 1914 -1929г. в -САЩ
Геньо Иванов Ганев 1900 – 1910г. - Унгария
Димитър Менев Генчев 1900 -1918г.- Русия
Илия Ботев 1914 -1939г.- САЩ
Илия Ганев Колев 1929 – 1931г. –Турция
Иван Ганев Церовски 1904 -1912г. – Русия
Иван Колев Кукев 1904 – 1910г. – Австрия
Иван Рашков Добрев 1904- 1908г. – Австрия

Иван Минчев Бонев 1904 – 1905г. Румъния
Кольо Минчев Коев 1904 – 1905г. – Австрия
Кольо Стоянов Чурдов 1904 – 1905г. –Русия
Кольо Ганев Колев 1910 -1914г. – Австрия
Меньо Колев Велев 1906 – 1910г. –Русия
Минчо Колев Бояджиев 1907 – 1910г. –Австрия
Петър Стоянов 1904 – 1910г. – Русия
Пенчо Колев Велев 1907 – 1943г.- Русия
Пеньо Иванов 1899 – 1915г. Румъния, Унгария
Рашко Рашков Добрев 1904 -1905г. – Румъния
Стефан Стоянов 1900 - `1912 г. – Русия
Стефан Калчев Стоянов 1904 – 1910г. –Австрия
Стайко Марков Ганев 1914 - 1915г. Унгария
Йордан Петров Пенчев 1906 -1919 г. – останал да живее в Америка
Румяна Маринова Игнатова – Испания
Никола Атанасов Минев – Бразилия 1992-2002
Минчо Ганев Минчев – Мароко
Кольо Димитров Петров – Израел
Минчо Атанасов Минев – Куба 1971-1977
Нено Колев Илиев /Койчо/ - 1906, останал в САЩ
Иван Косев Бонев – 1987-1991 Либия

УЧАСТИЕТО НА ЗАЮВЧАНИ В ДРЯНОВОСКОТО АНТИФАИСТКО ВЪСТАНИЕ ОТ 9.06.1923г.

След преврата на Ал. Цанков земеделците от селото се организират в помощ на Дряново. Цели две денонощия въстаниците охраняват ж.п. линията В. Търново – Дряново за да не допуснат влака от казармата и шпицкомандите от В. Търново да се притекат на помощ за установяване на новото правителство. След погрома на въстанието много от участниците са подведени под съдебна отговорност от Русенския апелативен съд: С обвинителен акт по дело №72/923г. на I съдебен следовател дело 77/923 на I I съдебен следовател при Търновски окръжен съд

1. Вельо Дончев от с. Геня в качеството си на околийски е подбудил, подготвил и организиран със своя авторитет, своите нареждания и власт дружбашки метеж, извършен на 9.06.1923г. в Дряновска околия и гр. Дряново като взел в своя власт железопътна машина, с която изпращал хора по гарите да подбуждат към метеж населението и събират оръжие. Взел в своя власт Дряновската ТП станция, от която отстранил чиновниците и

настанил свои доверени хора, отворил за селяните дружбашки оръжейни складове като находящите се в него оръжия и муниции раздал и умишлено знаейки, че има законно правителство е заставил населението да се разбунтува, заблуждавайки го, че правителството на Ал. Цанков е незаконно и че е поставено началото на управлението на автономистите и група запасни офицери и блокери.

Престъпление по чл. 140, 141 от НЗ

Боньо К. Цопаров от с. Зая като кмет на община Ганчовец, като председател на околийската дружба е взел участие в метежа като бидийки на 9.06.1923г. в тълпата пред Ганчевската община поискал да даде свободен пропуск на пътуващите от В. Търново държавен бирник Сираков, основния учител Пенчев и на другаря им Пеньо Бейски от с. Ритя. Същия ден с тълпа ганчовчани и заювчани ходил при Дряновския околийски началник Вельо Дончев да иска оръжие да се бори с войската на законното правителство, след като вечерта пак със същата тълпа заловил и арестувал в Ганчовския кантон пикьора Енчо Мишленков и командата му от работници и кантонери, а с това се е провинил по чл. 138 и 141 от НЗ по които членове от закона ще бъде съден.

1. Иван Рашков от с. Зая – ж.п. работник, участник в разграбването на оръжейни складове, обвинен в метежничество.

Арестувани са били: Иван Колев Петков, Ботьо Бонев, Атанас Ботев и тримата от с. Зая.

КООПЕРАЦИЯ

На 21.02.1942г. на общоселско събрание е създадена кредитна селскостопанска кооперация „Победа“. Гости на събранието са централния кмет Рачков и директора на Българска земеделска и кооперативна банка – Дряново, Иван Попов. Иван Попов изнася доклад по закона, устава и разяснява целите на кооперацията. В кооперацията се записват 110 члена и е внесен дялов капитал над 100000 лева.

В управителния съвет на кооперация „Победа“ влизат:

Иван Б. Цопаров

Геньо Ив. Генов

Иван К. Петков

Стефан Г. Стойнов

Боньо Стойнов

Контролен съвет:

Бончо Менов

Минчо К. Пенчев

Стефан К. Бонев

Създава се и кооперативен магазин за хранителни и други стоки, който първоначално се помещава в кръчмата на Иван Бонев Цопаров. През 1959г. започва изграждането на нов кооперативен дом със средства на кооперацията и доброволния труд на хората от селото. Мястото за строеж на дома е подарено от Бончо, Върбан и Меньо Менови. Новата сграда е открита на 8.09.1963г., а през месец юли кооперацията преминава към ОТП – Дряново. След ликвидацията на ОТП- Дряново, магазина преминава към общината. Няколко години общината дава магазина под наем, а след това с решение на общински съвет – Дряново е обявен търг, който е спечелен от Красимир Атанасов Петров. В периода на съществуването си кооперативния магазин е бил със следните търговци – продавачи:

Косьо Пенев Кочев

Ганчо Колев Станив

Ганчо Пенев Иванов

Кольо Стефанов Станев

Петър Стефанов Стоянов

Иван Бонев Цопаров

Иван Михайлов Минчев

Пенка Петрова

Нела Иванова – от с. Туркинча

Снежана Атанасова Петрова

Желязко Величков Георгиев

Пенка Стефанова Иванова – от с. Ганчовец

Владимир Минчев Владков- от гр. Дряново

Денчо Караиванов – от гр. Дряново

Пепа Петрова – от гр. Дряново

Йън Джонсън

**ЕЛЕКТРИФИКАЦИЯ, ОТКРИВАНЕ НА ТЕЛЕГРАФОПОЩЕНСКА СТАНЦИЯ,
РАДИОФИЦИРАНЕ, ВОДОСНАБДЯВАНЕ АСФАЛТИРАНЕ НА УЛИЦИТЕ В
СЕЛОТО**

Електрификация

На 12.06.1947г. е приета мрежата и пусната в експлоатация от областната дирекция Електрификация Горна Оряховица. За направата на мрежата се събрал по 8 кг. мед/бакър/ и 800лв. от семейство, а стълбовете са отсечени в частни гори. Изграждането на мрежата започва в началото на месец март и завършва в края на месец април 1947г. При пускането на тока радостта на населението е голяма. Старите хора се кръстят и не вярват на очите си.

Откриване на телеграфо-пощенска станция

На 2.01.1949г. е открита Телеграфо-пощенска станция- Ганчовец, която обслужва селата : Зая, Руня и Ганчовец. Телефонната жица, материалите и съоръженията са заплатени от бюджета на общината, а стълбовете са отсечени от частните гори на населението. От ТПС-Дряново е доставен телефонен номератор, който обслужва линиите в общината. Кънчо Марков Кънев от с. Ново село, Троянско е първият началник на пощата.

Радиофициране

РТЦ е пусната в експлоатация на 7.11.1952г. Стойността на радиофицирането възлиза на 946000 лв като 630000лв са взети като кредит от РКС- Дряново чрез кооперация „Братство”- Ганчовец. Средствата са използвани за закупуване на апаратура, материали и строителство. Населението участва с доброволен труд по доставка на стълбове, изкопни и монтажни работи. По решение на Министерския съвет относно дълговете на общините с малък бюджет ,ОНС- В. Търново изплати сумата 630000 лв. на РСК- Дряново. На следващата година са радиофицирани селата Геня и Саласука.

Водоснабдяване

В селото има 2 кладенеца за питейна вода на населението и 3 герана за поене на добитъка. Единият кладенец се намираше в Бонювската махала и през 1942 г водата му бе отведена на 150 м и бе направена чешма. Майстори за направата ѝ бяха нашите съселяни Ганю Колев – Графа и Геню Минчев Коев. Фасадата на чешмата бе оформена с голям красив издялан камък, върху който бе издълбана годината на нейното откриване. Този камък вандали откраднаха през 2014 г. През 2015 г кметство Ганчовец отпусна средства и районът на чешмата бе почистен и благоустроен.

Другият кладенец се намира в Николовската махала. Той и така си остана кладенец, въпреки че край него бяха направени подобрения. В момента той не се използва.

Гераните за поене на добитъка бяха по един във всяка махала, в момента те са затлачени и не се използват.

През 1965г. общинският съвет на с. Ганчовец взема решение да се водоснабдят селата Зая и Ганчовец като се потърсят водоизточници с голям дебит. Със съдействието на ОНС-В. Търново, отдел водно стопанство, се направиха сондажи в местността Ливадето до Малките ханища – „Качката”. Получен е дебит над 800г. на секунда. Строителството започва на 4.05.1966г., но поради липса на средства то се извършва на етапи. На 22.12.1965г. общинският съвет в с. Ганчовец взема решение да се въведе самооблагане на населението в размер на 2% върху доходите за 1965г. От самооблагане се освобождават селяните чиито годишни доходи са под 300лв. На 15.10.1970г. комисия от ОНС- Габрово приема строителството по водоснабдяването- помпена станция, електрическа и водопроводна мрежа, а на 22.08.1980г. селата са включени във водопроводната мрежа на язовир „Йовковци”

Асфалтиране на улиците

Асфалтирането на улиците в община Ганчовец започва на 26.12.1973г и завършва през 1978г. Средствата са от самооблагането на населението, а главен изпълнител са Благоустройствени строежи-гр.Габрово. Заслуга за благоустрояване на селото имат Минчо Владков Бояджиев и Цветан Станчев.

Направа на първокласния път

Първокласният път Велико Търново – Габрово е строен в периода 1960 – 1965. Дотогава пътят, който е построен по времето на Митхад паша, минава през село Дебелец, Маноя, Ганчовец, Дряново, Геша, Караиванца, Костенковци, Лесичарка, Донино, Габрово. Магистралата е строена от Строителни войски.

БРИГАДИРСКО ДВИЖЕНИЕ

В периода януари 1949г.-1950г. младежите от с.Зая и Саласука са включени в организацията на СМН носеща името „Чайка”. Първият председател на организацията е Кольо Стефанов Колев от с. Саласука. На 18.06.1949г. е избрано ново ръководство, а членската маса наброява 41 младежи. За председател е избран Борис Василев. В ръководството влизат:

Недка Ненова Генева – секретар

Радка Ботева Колева - културно –масова работа

Митко Иванов Колев – физкултурник

Стефан Петров Стефанов - трудова дейност

Тотка Пенчева Богданова - зав. организация „Септемврийче”

Контролна комисия:

Никола Пенчев Ненов – председател
 Бончо Колев Орлов -секретар
 Григор Денев Леонидов – член

На 16.07 1949г. е сформирана жътварска бригада в помощ на стопаните от селото, изградена от следните младежи: Тотка Богданова, Радка Колева, Вельо Пенчев Никола Стефанов Димитров, Цанка Ганева, Марийка Ненова и Тотка Ганева Стайкова. По-късно се и други младежи.

Пенчева
 Ботева
 Велев,

 Колева
 Ненова

 записват

През месец юли 1950г. е формирана нова бригада за направата на тухли в землището на с. Зая. Тухлите са предназначени за построяването на нов кооперативен дом. Бригадата е в следния състав:

Митко Иванов Колев – командир
 Иван Ангелов – домакин
 Иван Михайлов Минчев – физкултурник
 Ненчо Ненов Ненов – комендант
 Радка Ненова Ганева – санитар

Веса Ганева Христова
 Йонка Пенчева Станчева
 Радка Ботева Колева
 Стефан Петров Стефанов
 Васил Минчев Бояджиев
 Ботьо Ганев Велев
 Тотка Косева Пенева
 Бончо Колев Ганев
 Петко Недялков Симеонов

Недка Косева Маркова
 Иванка Стефанова Иванова
 Гинка Стефанова Ганева
 Тотка Пенчева Богданова

Геньо Колев Пенев
 Стефка Стефанова Ганева
 Стефка Косева Пенева

Бригадирите са облечени в униформа и настанени в читалището. Готвач на бригадирите е Яна Ганева, а хората от селото събират хранителни продукти за тяхното изхранване.

Т К З С

През 1950г. в селото е образувано ТКЗС, в което влизат почти всички стопани от селата Зая, Геня и Саласука. В началото водещ отрасъл е зеленчукопроизводството и отглеждането на зърнено-фуражните култури. По-късно в района на селото се засажда овощна градина от череши, вишни и сливи. Първоначално земята се е обработвала ръчно. Добитъкът е събран в частни обори, приспособени за повече животни. Техниката е слабо застъпена

– трактор „Зетор” и автомобил ” Газ – 51”. работа в ТКЗС –то са организирани три Жетвата се извършва а вършитбата с вършачка, която от с. Полски Сеновец. Канцеларията на стопанството се помещава в кафенето Кукев. В местността

За
 звена.
 на ръка,
 пристига

 на Ботьо
 „Йовкова
 лъка”

е направена зеленчукова градина с отговорник Пейо Иванов, а готовата продукция се извозва до градовете Дряново, Габрово и Трявна с „Фейдер”. Първи счетоводител в ТКЗС е Стефана Хаджиева от с. Катранджии, а след нея Друми Друмев от с. Ново село.

През втората половина на 1958г. правителството разпорежда малките ТКЗС да бъдат уедрени с цел с цел да бъде обхванато отглеждането на всички видове земеделски култури. На 15.11.1958г. на общо кооперативно събрание трите села Зая, Ганчовец и Руня се обединяват в едно ТКЗС. На същото заседание събранието задължава счетоводствата на двете стопанства да приключат балансите си в едно за същата година.

С протокол №1 от 24.02.1959г. общото събрание избира управителен и контролен съвет.

Управителен съвет:

Никола Пенчев Ненов – председател
 Пенчо Митев Владков – под председател
 Пенчо Стойчев Славов – партиен секретар
 Пеньо Минчев Иванов – бригадир за Ганчовец
 Петър Стефанов Стоянов – бригадир за Зая
 Иван Пенчев Недков – член
 Йорданка Щъркова – член, главен агроном

Контролен съвет:

Иван Колев Петков – председател
 Нено Ганев Колев – член
 Ганьо Колев Попов – член
 Веса Иванова Иванова – член
 Дончо Колев Тотев – член

Обединеното ТКЗС просъществува до месец юни 1965г. По решение на ЦК на БКП и министерски съвет Дряновска околия премина в системата на Държавни земеделски стопанства. Ганчовец, Длъгня, Катранджии, Гвоздейка, Туркинча, Мноя, Косарка и Керека образуваха ДЗС „Димитър Стойчев“. Рождената му дата е 1.06.1965г. със седалище Соколово.

Общата площ на стопанството е 49,132 дка с диаметър 20 км. В това число обработваема площ 21,891декара.

В ръководството на ДЗС са назначени :

Никола Пенчев Ненов – директор,от Зая
 Йордан Т. Сваков – главен агроном

Денчо К. Бурмов – главен зоотехник,от с. Руня

Крум Р. Йорданов – главен счетоводител

ДЗС Соколово просъществува до 1983г. през този период на съществуване в Заевското землище са засадени 600 дка. овощна градина от сливи, 400дка – от вишни и 12 дка. – череши.

ТКЗС Ганчовец
 самостоятелно
 председател
 През 1993г.

се отделя
 през 1983г. с
 Денчо Бурмов.
 настъпва

ликвидация.заювчани образуват кооперация през месец януари 1993г. с ръководство:

Кольо Стойнов – председател
 Николай Иванов – член
 Иван Михайлов – член
 Ботьо Косев – член
 Ботьо Михайлов – член
 Контролен съвет:
 Никола Стефанов
 Ст. Христов
 Лиляна Димитрова

С Решение № 542 от 20. 04.1995г. вписано в Габровския окръжен съд се

образува търговско дружество със собственици кооперация „Гера”и едноличен търговец Кольо Колев, наречено ООД „Гера” КК. То просъществува до 30.05.2001г. негов ръководител е Ботьо Косев Бонев. С решение № 721 от 30.05.2001г. дружеството е обявено в ликвидация в шест месечен срок с ликвидатор Димитър Пенчев Богданов. Ликвидацията

завършва на 1.11. 2001. архива на дружеството е предаден на Държавен архив – Габрово. Кооперация „Гера” през 2002г. се присъединява към

ТКЗС "Съгласие" село Ганчовец, а след три години, през 2005г. е ликвидирана общата кооперация.

Основоположници на ТКЗС

Основано на 9.10.1950г.

Пенчо Минчев Коев

Косьо Колев Бонев, Ботьо Ботев Илиев, Михаил Ботев Цонев, Петър Стефанов Стоянов,

Владко Косев Бояджиев, Стефан Колев Станев, Димитър Менев Велев, Нено Ненов Ненов, Пенчо Велев Колев, Стефан Димитров Ненов, Стефан Колев Стоянов, Косьо Пенев Косев, Геньо Минчев Косев, Кольо Минчев Коев, Тодор Минчев Добрев, Марко Колев Стоянов, Руса Стефанова Генева, Съби Дончев Гюров, Стефан Колев Петков, Кольо Иванов Койчев, Пенчо Ненов Ненов, Кольо Генев Пенев, Геньо Иванов Церовски, Иван Колев Ганев, Ганчо Колев Ганев, Геньо Велев Пенчев, Боньо Стойнов Бонев, Ботьо Иванов Кукев, Ганьо Стайков Ганев, Рашко Рашков Добрев, Митьо Русинов, Иван Бонев Цопаров, Върбан Менев Пенчев, Минчо Колев Пенчев, Пена Иванова Ганева, Деньо Симеонов Петков, Мара Ганева Маркова, Борис Ботев Цонев, Пеньо Иванов Ганев, Ботьо Михайлов Цонев, Пеньо Иванов Ганев, Кольо Ганев Колев, Иван Рашков Добрев, Генчо Върбанов Колев, Нено Генев Колев, Христо Стайков Ганев, Пенчо Ботев Богданов,

Тота Генева, Райка Донева Ганева, Минчо Ботев Атанасов.

Управителен и контролен съвет:

Никола Пенчев Ненов – председател

Ботьо Колев Бонев – член на УС

Иван Колев Петков – член на К С

Стефан Ганев Стойнов - член на У С

Минчо Владков Бояджиев – член на У С

Кольо Стойнов - член на У С

Нено Рашков Ненов – член на У С

Ботьо Михайлов Цонев – член на УС

НАИМЕНОВАНИЯ НА МЕСТНОСТИТЕ В ЗЕМЛИЩЕТО

НА СЕЛО ЗАЯ

Айжа, Бая, Богданска кория, Боболя, Балтоско, Бостаните, Богданския кръст, Бързирът, Боцинко, Видраля, Вратнята, Вървището, Гера, Гергановското, Дабуна, Дядово Маньово, Доскиното, Дългия слог, Заева поляна, Золака, Йовковото, Йовкова лъка, Камъка, Каръка, Керимското,

Корията, Копачето, Колишова кория, Кръста, Кръстопътя, Ливадето, Лозята, Локвата, Лъките, Лъчките, Мартвица каца, Могилката, Могилките, Николовски тепавици

Ореха, Пилега, Пишмана, Плочите, Падарев бряг, Под стената, Под колибите, Равнището, Равнината, Страната, Станчевското, Тепавиците, Тиневец, Тодоровото, Трапа, Търси сукай, Урвата, Усойната, Усоето, Хасанското, Червената круша, Червенковото, Чуката, Чукара, Чуклина, Шумата, Цървулков трап, Юрта, Якоусой, Ябълките.

Наименованията на местностите в селото са чисто български, което говори, че в това село никога не се е заселвало лице от друга народност. Само някои от наименованията са с чужд произход и са дадени при известни обстоятелства. Така например по предания местността „Пишмана“ се казва така, защото преди да се засели с. Зая в местността „Гера“ е имало старо българско селище. Отначало жителите на това село се подчинили на турската власт, но по-късно те се разбунтували. Бунтът бил жестоко потушен, а хората съжалявали /пишманели се/. Мястото където станало това събитие се нарича „Пишмана.“ Друго название с неизяснен произход е „Каръка“. При все да изглежда, че по произношение думата е от турски произход възможно е да е от старославянски, кумански или прабългарски произход. Името на местността „Видраля“ е старобългарска или славянска и вероятно е дадена от хората, живели в селището на местността „Гера“. Новият план на земеразделянето групира много названия на местности в едно и останаха: Чуката, Усойната, Йовкова лъка, Юрта, Заевски лъки, Равнината, Ябълките, Бостаните, Каръка, Бързи рът, Равнището, Тиневец, Керимското, Гера, Пилега, Пъдарев бряг, Поляната, Дабуна, Червената круша, До лозята, Под лозята, Заева поляна, Корията.

Народни традиции, обичаи и обреди в с. Зая

Народните традиции, обреди и обичаи са отразявали начина на живот, бита, трудовата дейност, духовният живот и стремеж към благополучие.

ПРАЗНИЦИ

В календарна последователност ще започна с първия езически празник Игнажден.

ИГНАЖДЕН

На 2 януари се извършваше полазване. То се изразяваше в следното поверие: който на този ден пръв посети чужд дом в селото, се считаше за полазник. Полазникът носи здраве и щастие на дома, берекет при домашните птици и други животни. Ако новодошлият не се ползваше с добро име и уважение, то той под различен предлог още от вратата се отклоняваше и не се пускаше да влезе къщи. Вратите на къщите биваха заключвани. След влизането в дома, на полазникът се даваше да седне на стол, на който имаше гнездо от сухо сено, върху което са сложени трески и сухи съчки, символизиращи яйца и той сядаше да ги мъти. Поверието бе, че така ще се излюпят през годината много здрави пилета и пуйчета. След като поседеше известно време върху „яйцата“, полазникът получаваше нещо за хапване и го даряваха най-често със сушени плодове. Измътените трески и съчки заедно със сеното се отнасяха в курника, където мътеха кокошките с поверието, че те ще се превърнат в добри квачки. Полазникът се изпращаше с много благодарности.

КОЛЕДА

Друг празник наситен с много емоции беше коледа. По традиция няколко дни по-рано почти във всяко домакинство се колеше по едно угоено прасе. Вечерта преди Коледа беше Бъдни вечер. За тази вечер се приготвяше специална вечеря: боб, жито, постни сърми, печена тиква, плодове и други. Преди вечерята се прикадяваше софрата с тамян и всеки член от семейството изричаше молитвата „Отче Наш“. На следващия ден, 7 януари – Коледа, след известна подготовка във всяко семейство започваше коледната разговявка след едномесечни коледни пости. Менюто за разговявката се състоеше обикновено от кървавица, наденица и пържоли от прасето с гарнитура от туршия. Вечерта на Коледа в читалището се организираха театрални представления от младежите и учениците.

НОВА ГОДИНА – ВАСИЛЪОВДЕН

Срещу нова година стопанката замесва баница, в която нарежда млади дряннови клончета с различни белези. Всяко е наречено на едрия или дребен добитък, на домашни птици и др. В тавата с баница поставят монета. Поднасят тавата с баницата на софрата, завъртат тавата и чакат сама да спре. Нарязват баницата и всеки взема по едно парче. На всеки му се иска да му се падне парата та да бъде богат. Комуто се случи да намери овцете – овчар ще бъде, метлата – къщовник и т.н. На сутринта малки деца на 10-12 години с дряннови пръчки сурвакат възрастните. По време на сурвакането в стиховете се изказват новогодишните пожелания.

Сурва, сурва година, весела година!
Да ни е честита Новата година!
Нека наспори пълна кошара с агънца!
Пълна кочина с прасенца!
Пълен зимник с теленца!
Пълен клас на нива!
Пълен мамул на леса!
Червена ябълка в градина!
Голям грозд на лозина!
Пълна кесия на шия!

На този ден преди изгрев слънце домакините колят петел. След като свари петела, домакинята разкъсва месото на малки парченца и наблюдава коремната кост/ коня /, ако е права и червена работите ще вървят добре.

ЙОРДАНОВ БОГОЯВЛЕНИЕ

Предния ден
обикаля
енорията си,
босилек, а
даряват с месо

ДЕН –
свещеникът
домовете от
ръси с китка
стопаните го
от прасето,

свинска мас и др. и пускат дребни монети в менчето със светена вода. В село Зая Богоявление- Йордановден се чества много тържествено защото е празник на читалището. Винаги се е подготвяло представления и голяма танцова вечеринка, на която са присъствали всички домакинства от селото.

АТАНАСОВДЕН

На този ден обезателно трябваше да има театрална постановка в читалището.

ТРИФОНОВ ДЕН - ЗАРЕЗАН

Този празник се празнува и сега. Това е празник на лозаря. В миналото на този ден, с топла пита в торбата, варено пиле и бъклица с вино, мъжете отиваха в лозята и по стар обичаи порязваха по една-две пръчки. От тях правеха венец, който го слагаха около каскета или калпака. След това правеха обща трапеза.

Избираше се един водач /кръстник/ и под негово ръководство се връщаха пийнали и развеселени. Вечерта в читалищния салон се правеше голяма трапеза, като всяко домакинство си носеше яденето и пиенето. Вечерта се командваше от кръстника.

СИРНИ ЗАГОВЕЗНИ

Със Сирни заговезни започват великденските пости. На този ден близки семейства се събираха да заговяват заедно. За децата най-забавно беше мятането на бяла халва с орехови ядки. Парче халва се завързва с дълъг конец на тавана на стаята и се залюлява. Децата се стремяха да я хванат само с уста, което много трудно им се отдаваше.

ЛАЗАРОВДЕН И ВРЪБНИЦА /ЦВЕТНИЦА /

Млади момичета и момчета се обличаха в народни носии и обикаляха селото, като посещаваха по ред всички домове, пеейки лазарски песни. Песните символизираха и изразяваха благопожелания за всеки дом. Участвал съм в лазаруване и съм запомнил следните песни:

Припев за учен момък:

А бре момче, даскалче, ти като знаеш да четеш
В кой ден се пада Великден, Великден още Гергьовден
Великден бива в неделя, Гергьовден бива в понеделник.

Припев за мома и ерген:

Тука чухме, разбрахме, че има мома и ерген
Я момата женете, ил ергеня годете,
Дорде е вино червено и върла бистра ракия.

Припев за млада булка:

Мари булка, невясто, ти като беше в баща си,
Ти беше бяла и червена като ябълка в градина,
Ти като отиде при свекър, при свекър и при свекърва
Пък сега си ми станала жълта, жълта плеснева

Припев за млада булка с детенце

Заспало ми е детенце в позлатена люлчица
Майка му го будеше – стани ми, стани, детенце
Да ми видиш лазара,

Лазара бива един ден, Лазара няма всеки ден.

Стопанките даряват лазарките с яйца, брашно и др. Събраното продават и стойността си я поделят.

СТРАСТНА СЕДМИЦА

През цялата седмица след Връбница наред с усилената кърска работа се подготвяше и празника Великден /Възкресение Христово/. На Велики четвъртък сутринта се боядисваха яйцата. За тази цел се използваше червена боя за вълна, използваха се люспи от кромид лук, орехова шума и други. Горещите сварени яйца се изписваха със свещ и се потапяха в боя, за шарене се използваша също и различни листенца, които се привързваха към яйцата преди те да се потопят в боята. Накрая яйцата се намазваха с олио и се излъскваха с вълнен парцал. На Разпети петък имаше литургия и ходехме на църква в с. Ганчовец. Църквата се обикаляше три пъти от богомолците. В събота се месеха козунаците. Трудна работа е ръчното месене, иска се голям майсторлък, за да втаса тестото добре. После то се разнемаше, от него се правеха питки с пълнеж от счукани орехи и канела. Питките още веднъж се оставяха да втасат, сливосваха се с разбит желтък, поръсваха се със захар и се набучваха с цели орехови ядки. Опалваше се пещта, после жаравата се изгребваше и на горещия ѝ под се нареждаха тавите. Отворът на пещта се затуляше с каменна плоча и се замазваше с глина. Печенето продължаваше 5-6 часа. Козунаците излизаха ароматни и апетитни, но щяха да бъдат опитани чак на великденската закуска.

В полунощ преди Великден биеше църковната камбана в с. Ганчовец, която се чуваше в с. Зая. Тя възвестяваше, че е започнала тържествената литургия за Възкресение Христово, по време на която пак се обикаляше църквата три пъти.

ВЕЛИКДЕН

Сутринта на Великден се извършваше разговявка от великденските пости. Закуската задължително включваше боядисани яйца и козунак с прясно

мляко. Всеки си избираше боядисано яйце, след това започваше борбата. Яйцето, коте останеше здраво, беше борецът, а притежателят му печелеше здраве за цяла година. Следваше оценката на козунаците. Считаше се, (е са добре приготвени, ако се разделяха на конци. След обяд се правеха посещения на гости у кръстниците или свекървата, като задължително се носеха шарени яйца и парче козунак. На Великден и на следващите дни от седмицата всяко село в района имаше сбор.

ГЕРГЬОВДЕН

В миналото Гергьовден се празнуваше с голяма радост и надежди от стари и млади. Празникът се свързваше с много поверия. На този ден се главяха /наемаха/ слуги и чираци за по шест месеца /до Димитровден/ или за по една година. В чест на свети Георги се коли първото мъжко агне във всяко домакинство, което се е родило след Нова година. Омесват се пет вида обредни хлябове, кошарите на овцете и съдовете за мляко се окичват със зелени вейки и цвятя. С кръвта на закланото агне се правят знаци по челата на децата за да бъдат те здрави. Тези знаци се слагат първо на момичетата за да бъде приплодът от стадото женски. На този ден всички се люлеят на люлки вързани на зелено дърво и пеят в един глас песента „Вървяло мало и голямо за здраве да се люлее „. За долната махала това ставаше в местността Богданският кръст, където някога по времето на Второто българско царство е съществувала малка църква „Свети Безсребърници“. Тя била разрушена от турците. Но и до днес там има оброчище, където хората от махалата са носили своите курбани. В тази местност, близо до обредната плоча стои вековен дъб, който е на повече от 300 години. Там се вързваха люлки и на тях се люлееха младите и децата за здраве. За другите две махали Николовска и Боневска гергьовските празници се празнуваха на Боньовския кръст, където също имаше вековен дъб върху който през 1948 година падна гръм и дървата му бяха използвани за огрев на читалището. Преди да се седне на Гергьовската трапеза жените подават от ястията. Печеното агне в наши дни се яде по домовете, но някога са носели агнетата с тавите на Оброчището. Там свещеникът най-напред прикадява и тогава най-старият член на семейството го прави на късове. Освен агне на трапезата трябва да има варено жито, обреден хляб, баница, мляко с ориз и на всяка цена пресен чесън и пресен червен лук. Съществува поверие, че щом на Гергьовден небето прогърми през годината ще вали град.

Ако на Гергьовден или в дните около празника завали дъжд предрича се голямо плодородие. Стопанките наичват с букови листа къщите, пътните

врати, вратите на кошарите, котлите с които носят вода за пиене, за да бъде годината плодородна. Понеже в землището на село Зая няма букови гори, това налага на жителите му да ходят до околностите на Руня за да си набавят клонки.

Преди Гергьовден в нивите засяти с ечемик и пшеница не се влиза, защото трябва първо св. Георги да ги обходи и да прогони ламята. На празника, както и в дните след него член на домакинството обикаля посевите за да види имат ли бурени- паламида, синап, бабунка, коклюш и др.

ПЕТРОВДЕН

Това е времето на жътвата. По традиция се коли първото пиле.

ИЛИНДЕН

Ходи се на панаир в гр. Плачковци

ГОЛЯМА БОГОРОДИЦА

Сбор в с. Царева ливада. До там и обратно ходехме пеша.

ДИМИТРОВДЕН

Настъпва края на стопанската година и се освобождават овчарите. Прибират се дялгерите, започва сезона на годежите и сватбите.

ОБИЧАИ

Освен празничните обреди, свързани с религиозни празници, имаше и много такива, свързани с битови и обществени събития. Особено интересни са сватбените традиции и обредите, които вече не се изпълняват.

КОЛЕДУВАНЕ

На Коледа в ранни зори на групички от по 5 – 6 момчета се събират и тръгват да коледуват като пеят коледни песни.

Болярино, стопанино, коладе, коладе ле,
Събуди се, разсъни се, коладе, коладе ле,
Че ти дошли добри гости, коладе, коладе ле.

Добри гости коледари, коладе, коладе ле.

! коледар Да му се лее, белее

Като зиме снежеца

Като лете цветеча

Злато и сребро да е.

Колкото звезди по небето,
Толкоз здраве в тази къща.
Речете дружина: Да бъде!
Всички коледари отговарят: Да бъде!
Стопаните даряват големи краваи, хлебни питки, сушени плодове.
Водача на група : Тоз кравай,
Кои ръце са го сели,
Да са велики и честити
До лактите посребрени,
До ноктите позлатени.
Речете дружина: Да бъде!
Всички отговарят : Да бъде!

СБОР

Сборът на селото става всяка година на първия ден от Великденските празници - на връх Великден. Подготовката за него е много голяма. Колят се по няколко домашни птици и по няколко агнета. Всяко семейство от селото посреща много родови гости, приятели и познати. Макар че това е един ден, приготвленията започват няколко дни напред. Дворовете се почистват, къщите се измазват и украсяват. Всички бакърени съдове се калайдисват. Приборите за гощавката се измиват добре и се поставят на подходящо място. Набавят се вино, ракия и др. напитки. По цели нощи не мигват жените, за да приготвят ядене за сборяните. В голямата стая слагат дълги трапези, застлани с шарени покривки. През целия ден трапезата не се вдига. Изпращат се и се посрещат гости. След обед свири музика. Улиците гъмжат, пищят свирки и пищялки. Вечерта се провежда танцувална вечеринка.

СЕЛСКИ СЕДЯНКИ

След харман, към средата на август на отделни махали устройваха летни седянки. Събират се момичета, придружени от по-възрастни жени /майки и стринки/ На дъски или на малки трикраки столчета момичетата насядат малко по-настрана от възрастните. Едните и другите предат на месечината или за осветление наклаждат огън. От тук е останала думата "накладоха седенките" малко по-късно. На седянките отиват и момците. Започват задявки, шеги и песни.

В късна есен, когато времето изстине, седянките стават по домовете на момите и то в по-големите къщи, там където имат отделни спални. Около стените на стаята нареждат възглавници, трикраки столчета и дълги дъски,

повдигнати като пейка та повече хора да се събират. Най-първо се събират момите, обикновено след вечеря, отвеждани от своите близки. Малко по-късно идват момците по двама- трима с бастуни и тояги, да се пазят от кучетата. Момите предат, шият и плетат. Като пристигнат момците започват задявки, шеги, започват обща песен или разучават нова.

Какво са били и как са се възприемали преди седянките, е отразено в една песен, която знае от майка си:

„Седянка се кладеше,
мене ме мама не пуска,
мене ми мама думаше
„Слагай да вечеряме,
постиламе и лягаме!“
Сложих – вечеряхме,
постлахме – легнахме.
Мама и татко заспаха,
мене ме сън не хваща.
Погледнах през прозореца
и що да видя -
седянка се кладеше,
а момите пееха.
Весело беше,
ергените се смееха.
Всяко любе до любе,
моето любе настрана.”

БЕЛЕНКИ И ТРОШАНКИ

По време на брането на царевицата, стопаните, които имат повече царевица свикват беленки. Поканват се съседите и роднински момчета и момичета да белят набраната царевица. Накрая стопанката ги гощава.

През зимата правят трошанка. Обикновено в предверието на къщите. Трошат, шегуват се и задяват.

Обичаи около сватба

Едни от най- шумните и най- богати тържества в село Зая са сватбите. Те стават най- често през зимата., когато хората са свободни и реколтата е прибрана. Щом момъкът е избрал момата той чрез майка си или чрез по-големия си брат съобщава желанието на баща си. Правят семейно съвещание

дали одобряват момата или не. Постигне ли се съглаие пращат една близка, доверена жена за сватя. Сватята посещава дома на момата и там лично разговаря с нея и нейните родители. След това сватята предава какво са й казали момините родители. В случай на съгласие родителите на момъка повикват трима близки мъже и ги пращат за сватове. Бащата на момчето дава наставления на сватове как да направят сватосването. Вечерят, чакат да се приберат хората от пътищата, напълват бъклицата с вино и отиват в дома на момата. До Европейската война, по стара традиция, бащата на момичето иска **баба хак** - бащин откуп от 1000 до 2000 гроша, според уговорката. Като се постигне съгласие, най- стария сват подава плоската с вино на моминия баща, почерпват се. Накрая момата целува ръка на баща си, взема плоската от него и я окачва на видно място в стаята, като я украсява с нова кърпа. Сватове си отиват и рано на другата сутрин се връщат отново в къщата на момата, но с бъдещия зет и свекъра. А там през нощта са приготвили гощавка. Момата дарява сватове, момъка и свекъра. При гощавката гръмват с пушка или пистолет за да се разчуе из селото. Сватосването става обикновено в събота срущу неделя. В неделя в 14:00 часа слеобед от страна на момчето повикват най- близките, вземат ядене и вино, предвождани от цигулар отиват в дома на годеницата. Това угощение наричат **пите**. По време на угощението уговарят деня на сватбата. Обикновено на следващия съботен ден започват сватбата. Същият ден от двете страни пращат близък момък калесник- който да покани на сватбеното тържество роднини и близки. Калесникът казва: „Имате много здраве от чичо и буля (или вуйчо и вуйна според случая,) които ви канят на сватба. Целува ръка на калесаните и си тръгва. Трима мъже и три жени – най- близките на семейството и зетят с музикантите отиват да поканят побашима – ръководителя на сватбеното тържество. После се отправят към дома на булката. Преди да пристигнат булката нарежда чеиза си на видно място. От една страна сядат сватбарите на момчето, а срещу тях се нареждат сватбарите на булката. Следва угощение, което се нарича **годеж**. Същинската сватба започва в неделя сутринта. Пристигат един след друг сватбарите, които носят топли хлябове, специално опечени за сватбата, както и сварени пилета. Най- напред родителите на младоженеца и сватбарите начело с музикантите отиват да поканят кръстника. След това отиват за булката. Там по стар обичай пътната врата е заключена от па малкия и брат или братовчед, който иска откуп. Отварят вратата след като зетя дава малък паричен откуп. Поканват кръстника и кръстницата на гощавка. През това време музикантите свирят хоро. Булката взема котле с вода в което е пуснато просо, китка босилек и малка монета . Булката излиза пред къщната стълба, ръси с босилека на всички страни до три пъти. Ритва с крак котлето, така че то да се

гътне и да излее водата с просото и монетата. Това тя прави за да й върви по вода и успехите да се множат като просото. Връща се обратно, застава в статая с чеиза. Цигуларят въвежда зетя в стаята. Там на софрничката има кравай, който булката е месила през нощта. Зетят и булката хващат кравая с двете си ръце, държат всеки да отчупи по- голямо парче та през лятото да бъде по- голям жътвар. Влиза кръстницата и слага венеца и булото на булката. Шаферките довършват нагласяването на булката. Следва прощаване на булката с майка, баща и всички други въщи. На всички тя целува ръка, а те й дават дребни монети, за прошка. Музикантите засвиряват специална т ъ ж н а с в и р н я з а р а з д я л а .

„Ела си върше превива,
мома се с майка прощава.
Оставай, мале, прощавай,
Досега бяхме заедно,
Отсега – жива раздяла.”

Музиката продължава

„Стъпвай, пристъпвай, булчице млада,
Напред пристъпвай, назад не гледай,
както се отделя жито то плява,
тъй се отделя чедо от мама.
В момкови двори две слънца греят,
В момини двори сълзи се леят.”

Щом булката тръгне да излиза побашимът и няколко сватбари от страна на зетя награват дрехите на булата и ги редят в каруца определена за тази цел. Потеглят, разнасят се провиквания „Ихууу”, често придружени от гърмежи. Да се знае, че булката е взета от дома. Шествиео се отправя към църквата. Посреща ги свещеник и ги въвежда в храма. Поставя на главите на младоженците венчила и подава верижката на венчетата на кръстника. Разпитва поотделно младоженците желаят ли се е един друг, извършва църковен венчален обряд, изнася им поучително слово да се уважават и почитат старите хора. Излизат навън, свекървата пръска на разни страни сушени плодове и дребни бонбончета за здраве на младоженците и против уроки на булката. Малки деца се купчат и блъскат всяко да събере от пръснатите плодове и бонбони. От черквата сватбата потегля към дома на младоженеца. Свалят от каруцата чеиза и го внасят въщи. Излиза свекървата

със ситото, върху него са наредени дарове с които булката дарява свекър и свекърва, кръстниците и други сватбари. След даряването свекървата поставя къщната стълба с нов плат и булката минава по него. По време на даряването се проявява голямо любопитство, особено от страна на момите и техните майки, които имат дъщери във възраст за женене. На уредената голяма трапеза поканват кръстика и сватбарите, а музикантите правят хоро на двора. След това музикантите сядат на трапезата. Сватбарите се провикват „Бря, бря, бря” и отпиват от руйното вино. Привечер става изпращането на кръстика и кръстницата с тържествена церемония. Всичките дарове на кръстника и кръстинцата се нанизват на специално пригодена върлина (прът) **з а д а с е в и ж д а т о т в с и ч к и .**

Начело с музиканти
кръстника до неговия

В миналото при
както момчето така и
имали решаващ глас.
решавала от родителите.
на момата не са съгласни,
либето тя тайно от
отива при любимия. В
момата се нарича
Някой родители са се
е имало такива които при
не са се съгласявали да
момата, която е
сутринта слезд сватбата
още трима сватбари

босилек и специално павурче с ракия начело с музикантите отиват в дома на булката за да съобщят за благополучното нощуване и да благодарят на родителите, че са отгледали такава мома. Ако булката не е опазила честта си то е било срам за род и роднини. В такива случаи музикантите не свирят на веселба. След като се върнат от веселбата извеждат булката и я завеждат на чешмата за вода. В този случай булката е препасана с червена престилка, израз на радост и веселие. Наливат се три котела вода, правят хоро и се върщат къщи за да се измият всици сватбари. Привечер булката и най-малкото сестриче на зетя вземат пешкир, леген с вода и ибрик и отиват в дома на кръстника да му измият краката и ръцете. На следващата вечер същото се повтаря в дома на побашима. За направената чест даряват младото семейство с монети. Няколко дни след сватбата побашимът поканва

изпращат
дом.

сватосването
момичето не са
Женитбата се е
Ако родителите
а момата си иска
родителите си
такъв случай
пристанала.
примирявали, а
никакви молби
датат чеиза на
пристанала. На
побашимът с
накичени с

младоженците и техните най- близки роднини на угощение. На 40 –тия ден от сватбата булката облича червена рокля, забражда забрадката на тила зад главата. На забрадка поставя булченски венец. В голяма шарена торба **п о с т а в я н я к о л к о к р а в а я .**

Придружена от зълвата или роднинско девойче отиват при най- близките роднини и раздават кравая за здраве.

Поврътки

На третата седмица от сватбата родителите на булката поканват свекъра, свекървата, зетя, булката и двама- трима от близките роднини на гости. Това се нарича **поврътки**. Младата невеста не си ходи къщи преди поврътките.

Смисълът на тези поврътки е майката да разпита дъщерята, да я вижда как поминува в новия дом, дали я почитат и уважават, слуша ли свекър и свекърва и да я упъти в някои семейни работи.

Обичаи за новородено

Пита

След раждането на детето в дома на родилката месят и изпичат пита най-късно до третия ден след събитието. Поканват най- близките роднини или съседки. Уговарят деня на кръщенето /даване име на новороденото/. Обикновено това става в неделен или празничен ден, в който има църковна служба.

Кръщение

В деня когато се извършва кръщаването на новороденото родителите дават угощение. Канят кръстника, акушерката /бабата/, близки и роднини. Кръстникът взема детето, съпроводен от бабата и го отнася в църквата. Там свещеникът с ритуал дава име на новороденото. След кръщенето кръстникът връща детето къщи. Преди да го внесе къщи ако е момче го поставя на ралото за да стане добър орач. Ако е момиче - на стана та да стане къщовница. След това го внася къщи при майката и изговаря до три пъти „Еврейче го вземахме, християнче го връщаме”.

Докато детето не е кръстено родилката повече лежи и преди залез слънце се прибира в леглото си. За да не се сбият лихусите - лихусна треска. На новороденото се пази тишина. Не се говори високо не се чука, за да не стресне малкото. Ако е момиче бабата промушва ушите и завързва копринен конец, който от време на време се раздвижва, за да зарасне. Като заздравеят пробитите места на мястото на конците се поставят обеци. В деня на кръщенето преди угощаването родилката поканва близки и ги дарява. До 40 ден родилката не закъснява във на двора или на къра. На 40 ден или най-

близкия празник родилката с детето и бабата отиват на църква (там свещеникът ѝ прочита молитва). След като булката се е чела на поп има вече право да ходи и закъснява. През деня родилката изпича кравай и раздава за здраве.

ПОГРЕБЕНИЕ

Погребението в село Зая се извършва от семейството на починалия, от неговите роднини и приятели. За смърт се съобщава с камбанен звън от църквата в село Ганчовец. Мъртвецът се изкъпва и облича с най- новите му дрехи. Слагат го в ковчег с главата на запад. До главата слагат паничка с жито, в която има запалени свещи. Ако мъртвецът пренощува у дома си при него остава да ношува мъж или жена. С голямо внимание се следи да не би да го прескочи котка. Вярва се, че мъртвецът ще се превъне във вампир. Всеки пристигнал в дома на мъртвеца казва „Бог да рпрости” и запалва свещ. Покойника оплакват най- близките му жени и то на висок глас. Изреждат добрите му качества и голямата загуба за семейството. Ковчегът с мъртвеца се откарва до гробищата или се носи на ръце на колове. Най- старото гробище на колиби Зая, от което има останки, се е намирало в района на училището. След като селото се разраства гробището се мести в района под герана, до имотите на Нено Колев Орлов. Настоящото гробище се намира под магистрания път и се използва приблизително от началото на 20 век. Преди прокарването на магистралния път на сегашното гробище има навес, където се извършва опелото на мъртвеца и се правят помени. Гробът се копае от близки мъже. Погребалната церемония се провежда от свещеник или служител на ритуалната служба на общината. Покриват го с бяло пратно, върху което с въглен е изрисуван кръст. Изливат вино във формата на кръст върху плата, а ритуалът се нарича преливане. След като спуснат мъртвеца с ковчега в гроба всеки минава и хвърля бучка пръст като изрича думите „Лека му пръст”. След погребението присъстващите се отправят към дома на покойника. Там се измиват ръцете, домакините нареждат трапеза и всеки яде и пие за „Бог да прости”. До деветият ден три близки жени сутрин и вечер отиват на гроба да го прелеят и запалят свещ. На 40 ден, шест месеца и година от смъртта се прави помен на починалия. На Спасовден му се поставя

н а д г р о б е н к а м ъ к .

Дотогава гробът е имал дървен кръст.

По време на Задушница домакините месят и изпичат специални питки, прекадват ги и раздават за „Бог да прости”.

Празници във връзка със суеверия

Русалска неделя

Последната седмица от месец май се празнува като Русалска неделя. През тази седмица жените не работят женска работа. На кръста си носят забоден един стрък пелин и листа от чеснов лук за да не ги урочасват русалките.

Вълчи празници

През последната седмица на декември жените не си шият, не кърпят за да не ги нападнат на къра вълците и да им изядат стадото.

Мръсници

От Коледа до Йордановден жените прибират прането от двора по рано за да не вампирясат и да не ги спохождат вампири и караконджули.

Отгатване на времето

Какво ще бъде времето през годината, какъв ще бъде утрешния ден е било предмет на отгатване още от древни времена. От многогодишните си наблюдения са се опитвали да предсказват времето много хора.

Ако пред зората на слънцето има облак или пък слънцето залезе зад облак предсказват валеж.

Ако петлите пропеят преди полунощ или често пеят през деня предсказват промяна на времето.

Ако балканът се вижда много ясно- същоо промяна на времето.

Когато лястовиците летят ниско над земята- ще вали.

Ако димът на комините пада ниско или луната е обръжена с кръг от мъгла- дъжд

Ако слънцето залезе в червенина- вятър.

Пеперуда

/Измолване на дъжд/

При големи и продължителни суши съществува обичай да се разиграва Пеперуда. По покана на стари жени се събират 7-8 момичета. По дрехите на едно от тях се нашиват бъзови стъблца с върховете надолу. Вземат със себе си торба за брашно и тръгват из селото като пеят:

„Пепруда одихме,

на Бога се молихме, молихме.

Дай ни Боже дребен дъжд,

да се роди жито и ръж. Да се роди лен, коноп

и по- много бяла пшеница.”

Под мелодията на песента пеперудата играе, а стопаните я плискат с вода а даряват групата с брашно и други хранителни продукти. От събраните продукти старите жени приготвят ядене и викат свещеника да го освети. През това време момичетата отиват на дерето и от глина правят човече, което обличат с парцали, оплакват го както се оплаква смъртник, изкопават гробче и го заравят. С това се смята, че се прогонва сушата и се измолва дъжда. Накрая всички се прибират в дома, където е приготвено яденето и се гощават.

Изплитане на брада

При свършване на жътвата се изплита брада. От последния чакъм се подбира една хватка от чисти класове, заплита се на плитка и се завръзва с червен конец. Наоколо се очистват бурените и стърнището. На горният край на плитката от класовете оставят дребна монета, а долу до класовете поставят парче хляб и бучка сирене. Изплитането на брадата е един вид благодарност към покровителя на посевите. Пожънатите снопи се събират и подреждат във формата на кръст по четири като им затискат класовете един в друг. Така кръстосани се нареждат три реда снопи и накрая затискат с еди сноп или всичко тринадесет снопа. От кръстосаното нареждане идва името кръстци.

КОЛОРИТНИ ЛИЧНОСТИ

Пенчо Иванов Тепавичаров - взема участие в Русенския бунт през 1887г., за което е бил принуден да емигрира в Русия, после постъпва като офицер в руската армия и достига до висок чин.

Стефан Иванов Тепавичаров, роден на 13. 10. 1859 г. в Зая – Завършил военно училище в Русия преди Освобождението. На служба в българската армия от 05. 10. 1879 г. Достигнал до чин генерал- майор в родната войска.

Иван Колев Петков – учител в продължение на 36г. от 1920/21г.- 1955/56г. е учителствал в Заювското начално училище. Той е учител не само на децата, но с право той е такъв и на младежите, защото под негово ръководство младежите участват дейно в живота на читалището. Той е начело на всеки просветен почин в с. Зая за това той е обграден с внимание и обич от своите съселяни. Той е истински народен учител.

Минчо Владков Бояджиев - цигулар

Калчо Стефанов Стоянов - цигулар

Двамата всеки празничен ден са организирали забави, свирили са по сватби и кръщенета.

Инж. Васил Минчев Бояджиев – самоук музикант на акордеон. Има записи в радио Стара Загора. Корепетитор на много Дряновски самодейни състави. Продължил делото на баща си и веселил заювското население.

Други музиканти от селото свирили на цигулки са : **Ганчо Пенев, Миньо Колев** (дядо на Никола Атанасов Минев), **Иван Колев Петков, Деньо Тодоров Минев, Стефан Цочев** от с. Геня

[Никола Атанасов Минеv](#) - класически китарист, преподавател по музика и **лютиер** (майстор на класически струнни музикални инструменти).

Роден на 11.07.1944 г. в с. Зая, наричан в селото **Кольо Атанасов Минеv**, а за колеги и приятели е известен като "**Бачо Кольо**". На 15 и половина годишна възраст започва да работи като тракторист в ТКЗС с. Ганчовец (от декември 1959 г. до края на май 1968 г. с двегодишно прекъсване заради влизане в казармата като танкист). През този период учи самостоятелно **есперанто, испански език и класическа китара** (през пролетта на 1968 г. учи в

Москва при известния руски класически китарист Александър Михайлович Иванов - Крамской), взема уроци по **солфеж** в гр. Дряново. Малко след завръщането си от Москва, през юни 1968 г. се премества да работи и живее в гр. Варна. Там работи 7 години в Пристанище Варна като автомонтьор, за да разполага със средства и продължава да учи частно музика при много добри професионални музиканти. От 1975 г. вече работи като професионален музикант, започва постоянна концертна дейност, преподава класическа китара в най-реномираните Музикални Школи на Варна (в музикалното училище там все още няма клас по китара). За соловият му концерт и в част от него като солист на камерен оркестър през март 1981 г. варненски поет му посвещава стихотворението си [КОНЦЕРТ ЗА КЛАСИЧЕСКА КИТАРА](#). По това време са и първите му стъпки в изработване на професионални класически китари, което след време ще се окаже придобита още една рядка професия, която по-късно ще промени коренно живота му. През 1984 г. заминава да работи и живее в София. Там свири сам с китарата си в най-реномираните ресторанти, като НДК, Хавана, Форум и др. Престава да преподава музика поради претовареност с постоянното му пътуване из цялата страна, **изнасяйки солови концерти, така и като солист на камерни оркестри**, планирани предварително от тогавашното Държавно Обединение "Музика". Продължава да изработва класически китари, като става един от най-добрите майстори у нас. Дотолкова се усъвършенства и в другите струнни музикални инструменти, че бива препоръчан от наши музиканти в Бразилия на директора (суперинтендант) на Консерваторията на град Белем в Бразилия - щат Пара да основе там **Ателие за Музикални инструменти**, да ремонтира и поддържа над 300 инструмента и обучава в това техни студенти. Там работи официално на държавна работа като лютиер и преподавател по лютиерство от 28 май 1992 г. до 28 декември 2002 г. За 10 години и 7 месеца обучава професионално 15 бразилски студента в тази изключително рядка за Бразилия професия. Там изнася и **солови концерти, както и в Дует** със съпругата си [Малина Минева](#), оперна певица, която е с него там и преподава оперно пеене в Консерваторията и Университета. На 28 декември 2002 г. семейството се завръща в София, Никола Минеv продължава да изработва само инструменти за професионалисти. Организира и провежда самостоятелно всяка година [Международен Конкурс Класическа Китара - София](#), като дава **ГОЛЯМА НАГРАДА** - китара изработена от него, а впоследствие помага и на други млади лютиери за тяхната известност, включвайки и техните имена за **ГОЛЯМАТА НАГРАДА**. Средствата за паричните награди осигурява лично, а когато е възможно и от дарения на приятели и почитатели на музиката.

Петко Денев Симеонов - Познавач на творчеството на редица български детски писатели и майстор на разказването на вицове, като сред най-популярните са:

“Иванчо отива в едно село на седянка и харесва Марийка. Негов приятел от селото му казва, че всички ергени от селото са любили Марийка.Той нищо не казал. Връщайки се към неговото село се качил на един хълм и погледнал към Марийкиното село и казал: “Ще взема аз Марийка, селото не е голямо.”

“Строители правили яма за тоалетна. В това време минава един зевзек.”Ей майстори, какво ще правите тука? Те засмени му отговорили: „Хамбар, хамбар ще правим тука.” Зевзекът казал:- Да даде господ берекет, да го напълните за една година , а да го ядете цял живот”.

СПОРТ

Спортен клуб Филип Тотю е създаден през 1951 г. от младежите на селата Зая и Ганчовец. Целта на създаването му е участие в околийското първенство по футбол между отборите на създадените ТКЗС-та в Дряновска околия. Организатор на клуба бе Митко Владков Попов от село Ганчовец. Клубът участва в първенството и се класира на второ място. В основния състав на футболния отбор участваха:

Иван Стефанов Икономов – вратар от с. Ганчовец
Илия Владимиров Личев – от Ганчовец
Петко Денев Симеонов – от Зая
Петър Димитров Петров – от Зая
Димитър Стефанов Димитров – от Зая
Никола Стефанов Димитров – от Зая
Митко Иванов Колев – от Зая
Минчо Тошев Пеков – от с.Саласука
Илия Ботев Бонев – от Зая
Недко Пеев Иванов – Зая
Димитър Владков – от Ганчовец

Резерви:

Иван Михайлов Минчев
Николай Иванов Петков
Минчо Генов Пенев
Димитър Пенчев Богданов

Първия мач се игра с отбора на с. Царева ливада и се проведе в местността „Равнината” в Ганчовското землище на направеното импровизирано игрище. Победихме с 2:0. Характерно за онова време е, че никой от футболистите не беше тренирал футбол, само бяхме ритали парцалени топки като малки. Екипите – фланелки, гащета и платненки, бяха закупени със средства на играчите. След победата над Царева ливада гостувахме на отбора на с. Дългня. Мачът се игра на поляната в местността „Видраля”. Постигнахме победа с 1:0. след това гостувахме на с. Туркинча. Мачът се игра в местността „Дългото ливаде”. Там взехме победа с 2:0 и се класирахме за финала. Той се състоя на стадиона в гр. Дряново с отбора на с. Узуните. Финалът се проведе късно есента, а много от нашите основни играчи бяха студенти и си бяха заминали. Наложих се да бъдат заменени от ученици. Паднахме с 1:0, Узуните станаха околийски първенец, а ние се класирахме на второ място между отборите на новообразуваните дряновски ТКЗС-та в околията. През годините 1960 – 1965 г, когато се строеше пътят Велико Търново – Габрово председателят на ТКЗС с. Зая Никола Пенчев Ненов издейства от командването на Строителни войски багер, който оформи малко футболно игрище в крайселската градина на Минчо Колев. Всяка вечер момчетата от селото се събираха на него да играят футбол. Наричаха игрището стадион „Гол Тумбак”. На това игрище израсна и се оформи като добър футболист Петър Иванов Генчев – Йогата. Привлечен бе в отбора на Локомотив Дряново, игра дълги години в него и бе един от най-добрите му голмайстори. Сега стадион „Гол тумбак” не съществува. Наследниците на Минчо Колев продадоха парцела и там бе построена вила. Най-запаленият на тема футбол за времето си бе Марко Колев Стоянов, който винаги посещаваше игрите на малчуганите и нерядко се включваше в тях.

ТУРИЗЪМ

В периода 1950-1955 г младежите от с. Зая редовно всяка година осъществяваха туристически поход с маршрут Плачковци-Бузлуджа. Той се провеждаше на 1 и 2 август в чест на тържествата по случай гибелта на четата на Хаджи Димитър. В годините след това Николай Иванов Колев и Стойчо Стефанов Станев заедно със семействата си всяка година прекарваха лятната си почивка в екскурзионни летувания в нашите планини. Учителите Митко Иванов Колев, Кольо Димитров Пенчев и Димитър Пенчев Богданов в своята учебна работа водеха учениците си на походи и екскурзии с цел опознаване на родината. Иван Михайлов Минчев участваше в много екскурзии из

страната, организирани от местоработата му. В периода 2010-2015 г в туристическото движение активно се включиха и младежите Желязко Величков Георгиев и Андрей Бончев Генчев. Активна автотуристка след Пенсионирането си е Санка Цонева. През 2010 г в селото се заселват Лидия Батулска и Клод Пажес, които са страстни туристи.

НАРОДНИ МЪДРОСТИ

На зло със зло не връщай.
Докато умните се наумуват – лудите се налудуват.
Присмяла се чунка на кратунка, че и била къса опашката.
Цигулар къща не храни.
Ден година храни.
Ден да мине, друг да дойде.
Свой своето не храни, тежко му който го няма.
Сит на гладен вяра не хваща.
Веднъж кратунка за вода, два пъти-третият път се връща без опашка.
На брашното евтин – на триците скъп.
Умрял кон не рита.
Приятел в нужда се познава.
Куче, което варди на две врати, гладно остава.
Ял не ял – три и половина.
На бостанджия краставици не се продават.
От гдето дошло, там отишло.
Каквото си дробил, такова ще сърбаш.
На каквото си постелиш, на такова ще легнеш.
На бодлива крава бог рога не дава.
Помогни си сам, за да ти помогне и Господ.
Бог дава, но в кошара не вкарва.
На чужд гръб и сто тояги са малко.
Който копае гроб другиму, сам пада в него.
Правила си мишката сметка, но без котката.
Покорна глава сабя не я сече.
Циганинът като има клещи, не си гори ръцете.
Не сади на баир лозе.
Приятелството си е приятелство, но сиренето с пари.
Куче, което не знае да лае, вкарва вълка в кошарата.

Вълкът и от броените овце взема.
Да знам кога ще умра, сам ще си изкопая гроба.
Не сечи клона, на който си стъпил.
Едно знае баба, едно бае.
Не тръгвай зиме без торбичка, а лете без абичка.
На женска кола не се вози.
Сто пъти мери – веднъж режи.
Рано лягай, рано ставай.
Срещу ръжен не се рита.
Споделена радост – двойна радост.
Споделена мъка – половин мъка.
Голям залък лапни – голяма дума не казвай.
Зла рана зараства – зла дума не се забравя.
Казана дума – хвърлен камък.
Не го слушай какво приказва, а го гледай какво върши.
Съди не по думите, а по делата.
Изтъка си платното, ритна ми кросното.
Не ще лозе молитва, а иска мотика.
Скромността краси човека.
Много приказки на пазара.
Много знаеш, но много ще теглиш.
Гладна мечка, хоро не играе.
Вълкът козината си мени, табята си не мени.
Сърдит Петко, празна му торбата.
Бай ми, бабо, да не ме срещне мечка.
С късмет ме, мамо, роди, че ме на боклук хвърли.
Два остри камъка брашно не мелят.
Каж ми с кого дружиш, да ти кажа какъв си.
Крушата не пада по далече от дървото.
Когато се гътнат колата – пътища много.
Де го чукаш – де се пука.
Който вади нож - от нож умира.
Не всичко, което хвърчи се яде.
Страх лозе пази.
Гузен негонен бяга.
Не му сей на корена ряпа.
Каквото посееш, такова ще жънеш.
Мокър от дъжд не се плаши.
Капка по капка, вир става.

Гарван на гарван, око не вади.
Две дини под една мишница не се носят.
След дъжд качулка.
Ока брашно да имаш, на майстор го дай.
На лъжата краката са къси.
Добрият кон и под съдран чувал си личи.
Казали на лисицата – тя на опашката си.
Каквото повикало, такова се обадило.
Ум царува, ум робува, ум патки пасе.
Добрият ден си личи от сутринта.
Празна Мара тъпан била.
И лудото бяга от пианото.
Бързата кобила, сляпо го ражда.
Да стои зло под камък.
Накарай мързеливия на работа, да ти даде акъл.
Гладна кокошка просо сънува.
На бивола окото все в просото.
Рано пиле рано пее.
Пилетата на есен се броят.
От дрът циганин ковач не става.
Дървото се вие дорде е младо.
Трай, коньо, за зелена трева.
От далеко, че да е леко.
Дала баба пара да се хване на хорото – две дава да се пусне.
Днешната работа за утре не оставяй.
Кой каквото прави, за себе си го прави.
Виж му ума, па му скрой шапка.
От зелена кратуна, семе не вземай.
В мътна вода риба лови.
Хората по дрехите посрещат, но по ума изпращат.
Покритото мляко, котка не лочи.
Свиня от кладенчова вода не отбира.
Всяка коза на свой крак.
Видяла жабата, че подковават коня и тя вдигнала крак.
Много гърмеж, малко дъжд.
От трън, че на глог.
Цървули няма, гайда иска.
Девет баби келяво дете.
Който кара бавно, по-бързо стига.

Евтино винаги излиза по-скъпо.
Бистра водица – мирна главица.
Къща от имане не се събаря.
Догдето детето не заплаче, майката не му дава да суче.
Като ми пееш, Пенке ле, кой ли те слуша.

СЕЛО САЛАСУКА

Съдбата на това село винаги е била свързана с тази на село Зая. Саласука няма отделно землище, а нивите и горите са част от Заювското землище. Селото се намира на 1,5 км от с. Зая. Надморската му височина е 280 м. Според преданието първият заселник на селото е дошъл от някое разрушено и опожарено село. Възможно е той да е от разрушеното старо българско селище в местността „Гера”. Неясен е и произхода на името му. Според летописната книга на Ганчовската енорийска църква „Св. Парашкева”, писана през 1925г. от тогавашния свещеник протойерей Георги Гончеров, името на селището произлизло от това, че първият заселник - основател на селището бил много самотен и саможив човек, живял на „своя собственост” т.е. – „сал – сука”. От къде свещеник Гончеров намира това пояснение за името Саласука и дали действително „сал-сука” означава своя собственост това ни се вижда недоказано.

До 1944г. в колиби Саласука има 12 къщи с около 50 жители. След това много от жителите му се изселват в Дряново, Ганчовец, Зая и други места. Селото беше почти обезлюдено. Само в 5 къщи живееха хора. В момента в селото се построиха и закупили 8 къщи от английски семейства. Едно от тези семейства – Джаки и Бърнард са собственици на малък хотел за селски туризъм. Построили се нов трафопост и се асфалтираха улиците на селото.

От това малко село са излезли следните образовани хора:

Иван Колев Петков – гимназия и педагогически курсове във В. Търново, 36г. учител в с. Зая

Ботьо Ганев Христов - техническо училище в Габрово

Кольо Минев Стойнов – агрономство в Пловдив

Минчо Пенчев Коев - икономика във Варна

Цанка Пенчева Коева – икономически техникум, В. Търново

Иван Стефанов Колев – строителен техникум, В. Търново

Стефка Митева Митева – икономически техникум, В. Търново

Кольо Стефанов Колев – средно реално в Дряново

СЕЛО ГЕНЯ

Геня е най-малкото селище в община Ганчовец. В началото то е било в община Катранджии, а то 1934г. влиза в състава на община Ганчовец. Намира се на един километър северозападно от с. Зая. Надморската му височина е 300 метра.

Според летописната книга на църквата “Свети Великомъченик Димитър” в с. Длъгна писана през 1927г. от тогавашния свещеник Васил Тодоров Джапунов, колиби Геня, което влиза в тази енория било заселено през 1640г. от двама преселници от с. Дряново, сега гр. Дряново. Единият се казвал Геньо. По негово име селището се именуvalo Генювци, а отпосле получило съкратеното си име Геня. През 1944г. в колиби Геня е имало 10 домакинства с около 50 жители. Хората са се занимавали със земеделие и скотовъдство. Голяма част от мъжете са отивали на печалба през лятото като строители и зидари. Миграционните процеси напълно обезлюдиха селото. В момента само три къщи се обитават и то предимно през лятото. От селото са излезли следните образовани хора:

Димитър Балукков - техникум по дървообработване –гр. Трявна

Денчо Велев Дончев- право, София

Кольо Иванов Дончев – средно специално, Габрово

Васил Д. Балукков – средно гимназиално, Велико Търново

Кольо Иванов Ботев – средно специално

Гюро Дончев – висше, полковник летец –Долна Митрополия

Рашко Ненов Рашков – полувисше – учител, София

Пенка Стефанова Кънева – Икономически техникум, В. Търново

Райна Стефанова – Икономически техникум, В. Търново

Иванка Стефанова – средно образование, Дряново

Злата Иванова – средно образование, Дряново

Тотка Ненова – средно реално образование, Дряново

Софка Стефанова Кънева- висше икономическо

В Освободителната война като опълченец участва Парашкев Савов – шеста дружина, седма рота.

ИСТОРИЯ ЗА ПОСТРОЯВАНЕТО НА ГАНЧОВСКИЯ МОСТ НАД РЕКА ДРЯНОВСКА

Строежът на Ганчовския мост е започнат от уста Генчо Кънев от с. Генчевци, Тревненско, но скоро е изоставен поради наемане на майстора на друг строеж. Тогава Мидхад паша, който е бързал да завърши новостроящия се път Русе-Търново-Габрово се е обърнал с молба към Колю Фичето да му

препоръча друг майстор. Колю Фичето му препоръчва уста Иван Пенчев от с. Марча. Интерес при строителството на моста представлява технологичния процес при изграждане на мостовото инженерно съоръжение, такова, каквото е Ганчовския мост, предимно „хващането на основата” под нивото на водата. Първоначално са хванати основите откъм десния бряг на реката. Мястото, където трябва да се строи, се загражда с биволски и волски кожи, прикрепени на колове, забити в дъното. В заграденото място водата се изхвърля ръчно и едновременно са копае. След това се набиват греди от червен цер с „длъбна” /голям дървен чук/. Когато долният край на гредите достигне здрава почва, длъбната започва да отскача. Тогава между забитите греди се хвърлят камъни без ред, и същевременно се залива с „русан” /гасена гореща вар, объркана с пясък/. По този начин забитите и залети с вар греди никога не изгниват и служат за арматура, а втвърдената с пясък и вар основа наподобява якостта на бетона. Мостът е построен около 1870 г, а този при Бяла - 1867 г.

В периода от 1870 до 1936 г. заювчани са ходели с превозни средства в Ганчовец и по посока Търново по този мост, защото е нямало пряк мост, който да свързва двете села. Едва през 1936 г. тази пречка е премахната с построяването на Заювския мост на Дряновска река.

ИСТОРИЯ ЗА ПОСТРОЯВАНЕТО НА МОСТА, СВЪРЗВАЩ С. ЗАЯ И С. ГАНЧОВЕЦ НАД РЕКА ДРЯНОВСКА

До 1933 г. заювчани, за да отидат в с. Ганчовец с превозно средство /волски впряг/ или пеша при пълноводна река, е трябвало да преминат по височината „Калето”, за да се включат в пътя Габрово – Велико Търново, строен още по времето на Мидхад паша. Това било голямо неудобство и затова на предизборно събрание е поставен въпросът за построяване на мост, свързващ Зая с Ганчовец. Кандидат-депутат е бил Стойчо Мушанов, който обещава на селяните, че ако гласуват за него, ще им построи моста. Оказва се, че на изборите за него са гласували само двама души. Обещанието не е изпълнено. През 1931 г. по своя инициатива, за да се докаже за майстор, Димитър Петров Пенчев от с. Зая, започва да строи моста и завършва строежа през 1933г. Мостът е бил тесен колкото за един волски впряг. Майстор Пенчев е работел на вересия. Материалите за моста – цимент, желязо и дървен материал, са вземани на вересия от магазина на Колишовеца в гр. Дряново. Никой от селото не се е отзовал да го подкрепи финансово. Той изплаща вересиите си на Колишовеца чак до 1939 г. Сведенията за строежа на моста от майстор Пенчев са дадени от Иван Димитров Пенчев-негов син. При кметуването на Стефан Бурмов, родом от с. Руня, в периода 1955-56 е

направен ремонт на колоните на моста и той е уширен, за да могат върху него да се разминават две превозни средства. При водоснабдяването на с. Зая водопроводните тръби са окачени на моста от южната му страна. През 2013 г парапетите на моста са почистени от ръжда, минимизирани и боядисани със средства от кметство Ганчовец.

Използвана литература:

„Град Дряново и неговата околност”, Пенчо Робов

„История на Ганчовец и околните села”, д-р Ганчо Иванов Ганчев, 1944

„Години на труд и възход 1944-1988”, Пенчо Митев Владков

„Обвинителен акт по следствено дело № 72 от 1923 г.” – Окръжен съд

Велико Търново -предоставен от Иван Николаев Колев

„Български индустриален занаятчийски албум” – издание от 1939/40 г

Събрани устни спомени от:

Митко Иванов Колев

Иван Михайлов Минчев

Петко Денев Симеонов

Стефан Петров Стефанов

Стефана Рашкова Добрева

Мара Косева Михайлова

Лиляна Димитрова Георгиева

всички жители на село Зая

Кольо Минев Стойнов – *от с. Саласука*

Снимки:

Желязко Величков Георгиев

Лични архиви на жителите на с. Зая

Димитър Пенчев Богданов е роден 08.11.1937 г. в с. Зая, Габровско в занаятчийско семейство. След завършване на основното си образование учи и завършва техникум „Д-р Василиади” гр. Габрово. През 1956 г е войник в поделение 65120 в Бояново, Елховско. В казармата завършва школа за професионални шофьори. Работи в завод Червена звезда – гара Дебелец като конструктор. От 1959 до 1967 г работи като учител в гр. Дряново, през което време завършва институт за учители в гр. София. От 1968 до пенсионирането си през 1997 г е редовен учител в Техникума по електроника гр. Велико Търново.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Предговор
2. Местоположение и данни за основаване на селото
3. Село Зая като селище
4. Говор и чужди думи
5. Поминък
6. Старини – историческо минало на село Зая
7. Училище
8. Участници във войните
9. Заювчани ходили на печалба
10. Участието на Заювчани в Дряновското антифашистко въстание от 09.06.1923
11. Кооперация
12. Електрификация, откриване на телеграфо-пощенска станция, радиофициране, водоснабдяване и асфалтиране на улиците в селото
13. Бригадирско движение
14. ТКЗС
15. Наименования на местностите в землището на село Зая
16. Битови празници
17. Обичаи
18. Колоритни личности
19. Спорт
20. Туризм
21. Народни мъдрости
22. Село Саласука
23. Село Геня
24. История за построяването на Ганчовския мост над река Дряновска
25. История за построяването на моста, свързващ с. Зая и с. Ганчовец над река Дряновска